

203827

SZÉCHENYI SZELLEMI HAGYATÉKA

ÉS

TASNER ANTAL VÉGRENDELETE.

SZÉCHENYI

SZELLEMI HAGYATÉKA

ÉS

TASNER ANTAL VÉGRENDELETE.

EMLÉKIRAT.

„Ne tentes aut perforce,
patientia vinctes.“

TASNER GÉZA.

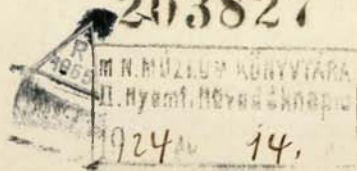

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

203827

ELŐSZÓ.

A m. tud. akadémia nagymélt. t. elnökének egy, f. é. márczius 23-ról kelt levelében, dicsőült gróf Széchenyi István hátrahagyott, jelenleg pecsétem alatt a m. földhitel-intézetnél fekvő iratainak átadására szólitatván fel, midőn e tekintetben szivemnek egy forró óhaja teljesül, ezen reám nézve oly ünnepélyes alkalmat el nem mulaszthatom a nélkül, hogy egy évek óta betöltetlenül várakozó szent kötelességemnek eleget ne tegyek; ezen ünnepélyes napon gyermeki kegyelemnek adóját b. e. atyám Tasner Antal emléke iránt ezen igénytelen sorokban le ne rójam, s ezt tud. akadémiánk figyelmébe ne ajánljam.

A magasztos tárgy, melylyel itt foglalkozom, életemnek legfőbb érdekét képezi; s midőn arról irok, szivemet lélekemelő indokok buzditják, toltamat meggyőződés és őszinteség vezérlik!

Dolgozatom némely része szivrendítő természetű és a legszomorubb emlékeket költi fel bennem; azért ha nem felelhetnék meg magas feladatombnak oly jól s azon következetességgel mint

ezt tenni önajtanám, ezen hiány inkább fájdalmas visszaemlékezésekből eredő és mély érzelmekkel nem ritkán páros elfogultságnak tulajdoníttassék, mint talán hű és lelkiismeretes eljárás hiányának; különben legyen szabad reménylenem, hogy a t. olvasó kielégítve ezen kis füzet tartalmának lényegével és azon érdekekkel, melyet ez benne kétségtelenül költ, a kivitel hiányossága végett irányomban szívesen elnéző lesz és irodalmi jártasságra legkisebb igényt sem tartó tollamnak szerény művét a szokottnál enyhébb bírálatnak fogja alávetni.

Legyen még szabad előrebocsájtanom, hogy, ha talán némely állításom egyelőre érthetlennék, vagy magyarázatom s megjegyzésem feleslegesnek látszanék, a t. olvasót szíves türelemre kérem, s figyelmeztetni bátorkodom, hogy midőn majd d. gr. Széchenyi Istvánnak hátrahagyott, a m. tud. akadémia tulajdonába átment naplói és iratai közelebbről lesznek ismertetve, némi kitételeimnek helyes értelme és szüksége is meggyőzőleg ki fog tűnni.

Az ezen „Emlékiratom“-ban közölt eredeti levelek másolatait hitelesíttetni s azokat a m. tud. akadémiánál letéteményezni szándékozom.

Kende, Sárosmegye, 1876. april havában.

Tasner Géza.

U T Ó I R A T.

A m. tud. Academia f. hó 11-én tartott nagygyűlésével az évi munkálatok be levén fejezve, d. gróf Széchenyi István szellemi hagyatékának átvétele, elnöki határozat folytán, az őszi idényre halasztatott.

Tekintetbe véve az élet bizonytalanságát, — és miután a „Széchenyi szellemi hagyatéka“ ünnepélyes átadása alkalmára írott ezen emlékiratom nyomtatásban már megjelent, — nekem magasabb természetű kötelességek parancsolják, hogy e füzetet, az academia nmgu Elnökének szives jóváhagyásával, most már közkézre bocsássam.

Budapest, 1876. június 14-én.

Tasner Géza.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

TARTALOM.

	Lap.
Előszó.	
I. Bevezetés	1—6
II. Tasner Antal	7—8
III. Viszony Gróf Széchenyi István és Tasner Antal között	9—23
IV. Gróf Széchenyi István napi-könyvei . . .	24—26
V. Tasner Antal, előbb mint Gróf Széchenyi István megbizottja, később pedig nemcsak összes iratainak, de napi-könyveinek is leendő örö- köse	27—38
VI. Gróf Széchenyi István „véleménye“ Tasner An- talról, melynek ő egy Döblingből Báro Siná- hoz írt levelében ad kifejezést.	39—45
VII. Ereklým Gróf Széchenyi Istvántól	46—50
VIII. Kivonat d. Gróf Széchenyi István „Toldalék- végrendeleté“-ből	51
IX. Tasner Antal sikertelen kísérletei a bécsi rend- őrség kezei közt levő kéziratok visszaszer- zésénél	52—56
X. Tasner Antal állapota és báró Sinához intézett levele	57—60
XI. Török János levele	61—62
XII. Miből áll „Széchenyi hagyománya?“	63—64
XIII. Tasner Antal tervei és utasításai	65—66
XIV. d. Gróf Széchenyi Istvánnak még életében nyil- vánított irányadó szándékai saját iratainak kiadatására nézve	67—71
XV. Pontozatok Tasner Antal és Török János közt.	72—75
XVI. Toldy Ferencz levele kiszámítási mellékletével.	76—78
XVII. Tasner Antal és tisztelt barátja Paur Iván kir. t. úr	79—80
XVIII. Tasner Antal Gróf Széchenyi Istvánnak napi- könyveit megmenti és meghal.	81—84

	Lap.
XIX. Tasner Antal végrendelete	85—97
XX. A Tasner Antal által megmentett napi-könyvek sorozata	98—99
XXI. Tasner Géza élet-feladata és helyzete . . .	100—109
XXII. Tasner Géza Gróf Széchenyi István hátrahagyott iratait (az „Önismeret“ kivételével) a m. tud. akademiának felajánlja	110—111
XXIII. Gróf Széchenyi István hátrahagyott iratainak a a m. tud. akademia tulajdonába bocsájtatá- sára czélzó szerződés : „Gróf Lónyay Meny- hért mint a tud. akademia elnöke“, és „Tas- ner Antal örökösei közt.“	112—118
XXIV. Az akademia elnökének 1875-ben tett országos felszólítása	119—124
XXV. Az akademia elnöke és az örökösök közti szer- ződés 8-dik pontjának megváltoztatása . .	125—127
XXVI. Befejezés	128—135

„Gondolatot könnyű kimondani, érzelmet *nehezebb*, ihletést, inspiratiót, egészen tisztán, *lehetetlen*.“

Január 30-án 1858.“

gr. Széchenyi István.

I. Midőn ezen kis dolgozatomat felejthetetlen atyám, néhai Tasner Antal emlékének szentelem, ezzel nemcsak szívem egyik forró óhajának áldozom, de szent kötelességeknek is teszek eleget, melyeknek természete, rendkívüli helyzetemben, reám nézve különösen parancsoló, s melyeknek betöltése által, minthogy azok az atyám végrendeletében előmbe tűzött magas czállal szoros összefüggésben állanak, mindenestre az ő utolsó kívánságának értelmében is cselekszem.

Egyébiránt, csak saját hála és kegyelet-érzetem tartozásait rovom le, midőn itt, egyfelől, a „Legnagyobb Magyar“ dicsőítéséhez csekély erőmmel én is hozzájárulok; másfelől pedig, atyámnak nagy részben szinte csak arra szolgáló érdemeit honfitársaim szemei előtt feltárom.

A végetlen kegyelet, melylyel a haza legnagyobb fia, gróf Széchenyi István dicső emléke iránt viseltetem, részemről ezen emlékiratban nyer legméltóbb kifejezést, melynek eredete és alapja úgy is csak magára a Dicsőültre, és kegyes végintézkedéseinek következményeire vezethetők vissza, mert hisz egyedül tőle erednek dolgozatoknak alkotó, irányadó és főérdekét képző azon egyes részei is, melyek közvetlenül dicső tollából folytak ki, s melyeket én csak körülírok; rendszerezitek; mint cselekszik az ötvös, midőn gyémántot foglal, vagy értékes gyöngyöket fűz össze.

Helyzetem s a körülmények nem engedék meg eddig, hogy az itt össze fűzöttetek közkézre bocsássam és így, kegyeletérzelmeimből eredő, valamint atyám emlékét illető tartozásaim követelményeinek eleget tegyek; de különösen tiltva volt nekem közsajtó útján e lépés, nehogy a nyilvánosság terére lépve, szomorú emlékek felköltése által, egy még e földön időző angyali lénynek, értem: d. gr. Széchenyi István magas özvegyének szent természetű mély gyásza zavarassék, nehogy bánattelt szívében az idő balzsama által némileg talán orvosolt fájdalmak megújuljanak, s nehogy így a mélyen tisztelt Kegyelemes Asszonynak hátra levő napjai még borusabbak legyenek, mitől, netaláni élénkebb eszmecsere és az innen könnyen támadható hírlapi zaj esetében, méltán tarthattam volna.

Most azonban, midőn az égnek magas végzése következtében, már majd egy év óta szomorodott szívvel gyászolunk az áldott jóságú kegyelmes asszony felett, ki követve férjét, mult nyáron szintén jobblétre szenderült, e tekintetben nincs okom munkámmal tovább késni.

Emlékiratom fő tárgya : atyámnak gróf Széchenyi István hátrahagyott irataira vonatkozó végrendelete. Ez képezi jogi, ugymint erkölcsi tekintetben az alapot, vagy inkább kapcsot, mely mint tudva van, a „nagy ember szellemi hagyatéka,” és a magyar tudományos akademiának ezt illető feladata közt létezik; ezen kapocs annak idején gróf Lónyai Menyhért akadémiai elnök ur ő exellentiajának kitünő „Ismertetője-“ben, melynek egyuttal alapjául is szolgált, már érintve volt; s így az, mint szem, honfitársaim gondolatainak lánczolatában sem hiányozhat; a végrendelet alapjának és lényegének eredetét azonban, ugymint keletkezésének történetét, sajátos természetét, az azt megelőző körülményeket, melyek létrejöttére befolytak, s végre azon következményeket, melyek abból általában és különösen reám nézve származtak, eddig csak igen kevesen és ezek is csak részben ismerték, s tehát ignotum per ignotius kelletvén ismertetnem, azért dolgozatom egyik célja : honfitársaim szemei előtt az imént elsoroltak lánczolatát maga valóságában és egész terjedelmében feltárni, s részeit az épen uralkodó körülményekkel együtt közelebb-

ről megvilágítani; miáltal nemcsak atyám emléke iránt való kötelességeimnek felelek meg, de alant közlendő végrendeletében kijelölt élet-feladatom fő részének végleges megfejtését is előmozdítom. E végre szükséges lesz : gróf Széchenyi István szellemi hagyatékával szoros összeköttetésben álló azon jelentékenyebb tényeket és körülményeket elmondani, melyek atyám végrendeletének alapját képezvén s erre befolyván, egyúttal az azt megelőző, ugymint abból származó eseményekre világot vetnek. Ezen adatoknak ismerete nemcsak általános tájékozás tekintetéből, hogy a nemzet egyáltalán ítélhessen; de a magas tárgy, t. i. gróf Széchenyi István szellemi hagyatéka és különösen naplói érdekében is szükséges; a hazai történelemre nézve pedig, tiszta forrásának hitelessége miatt, nem csekély becsesl fog birni.

Különben most, miután életfeladatom fő részének alkalmasabb erők által eszközlendő kivitelét már biztosíthattam, az itt elsorolandók, melyek lényegükre nézve egymással következetes lánczolatban állanak, az illetők számára egyúttal erkölcsi alapul és irányadókul fognak szolgálni, a gróf Lónyai „Ismertetőjé”-ben már kijelölt azon eljárásnál, melyet követni t. akademiánk lesz hivatva, midőn hazánk irodalmát oly nemes szellemi gyöngök füzérével ékesítendő : a tulajdonába átment szellemi kincset fel fogja tárni. Egyelőre bátorkodom tehát itt a nagyérdemű t. akademiának ne-

hány alapul szolgáló becses követ nyújtani, mi részemről — ámbár gyakorlatlan kézzel, de annál buzgóbb szándékkal — történik.

Tollam gyengesége és kis munkámnak kiszabott kerete fájdalom, nem engedik meg, hogy itt összehordjam és a nagy férfiú dicsőségének oltárára helyezzem mindazt, mit szívem oly mélyen érez és mit a még rendelkezésemre álló igen terjedelmes adat-tárból*) oly örömmel meritenék — de különben is, saját gyengeségemet, különösen gróf Lónyai Menyhért, Falk Miksa, Kecskeméthy Aurél, n. Török János és n. báró Kemény Zsigmond t. honfitársaimnak az irányban irt jeles és értékes munkáikkal szemben kétszeresen érezvén, — bizalommal — most már csak a t. akademiára tekintek és minden reményemet ennek böles és erélyes eljárásába fektetem.

Mielőtt a mondottak tárgyalására térnék át, még egy különösen szíven fekvő körülményről kell említést tennem: a mi t. i. a nagy hazafi és ember nemeslelkű fiait illeti, nem kétkedem, hogy ők, mint erős férfiak, nekem, szomorú emlékeknek elkerülhetlen felidézéseért kegyesen meg fognak bocsátani, mert tudják és érzik, hogy ezen Emlékiratom, a most már megoldás útján levő feladatomnak fejlődését előmozdítva, annak csak végezteljét biztosítja, miáltal az

*) Lásd: a leveleket.

szinte csak üdvözült atyjuk magas emlékének di-
csőítésére szolgál !

Evvel talán mindazt elmondám, mit álta-
lános tájékozás tekintetéből előre is szükséges
tudni.

OSZK

Országos Széchényi-Könyvtár

II. T. olvasóim, de különösen az ifjabb sarjadék, eddig legfelebb azt tudják, hogy atyámat Tasner Antalnak hívták s hogy 1861-ben hosszas betegeskedés után Budapesten meghalt, minthogy azonban az utolsó pár évtized, de különösen gróf Széchenyi István fénykora óta, szerény neve nem részesülhetett az országban gyakoribb, ambár merem hinni, csak elismerő említésben, igen természetes a kérdés, hogy: ki volt Tasner Antal?

Nem levén itt szándékom a boldogultnak biographiájába bocsátkozni, ennek csak főbb mozzanatait fogom érinteni, s így midőn elmondom mindazt, mi életére nézve eszembe jut, a fent tett kérdésre kielégítő választ remélek adni.

Atyám 1808-ban Öskün Veszprém megyében született, s Marczaliban, Kőszegen, Pozsonyban és Pesten járt iskolába, a törvény-tudományokat Pozsonyban végezte, az ügyvédi vizsgát pedig Pesten tette le. Több országgyűlésen és az 1839—40-ikin mint gróf Zichy Lászlónak követe volt jelen.

Életében számos honi egyesületnek bizalmával megtiszteltetett: a magyar tudományos akademiának I. tagja, a pesti nemzeti Casinónak pedig közmegválasztatás következtében több éven át jegyzője volt; ugyszinté jegyzője volt még a Lóversenyintézetnek, és az akkor evvel kapcsolatban levő Állattenyésztő-társaságnak.

Európa művelt és nevezetesebb országait többször beutazta, kilencz nyelven beszélt és mint már említettem, 1861-ben Budapesten meghalt.

Különben munkás életéről, úgy, mint gróf Andrássy György, különösen gróf Széchenyi István — és utolsó éveiben báró Sina Simonnal való szorosabb összeköttetéseiről volt főképen nevezetes.

Személyét illetőleg, némelyek t. olvasóim közül még bizonyosan fognak magas alakjára, nagy szerénységére, higgadt viseletére és egyaránt csendes nyájasságára emlékezni.

Írói és szerkesztői munkálatai a m. tud. akadémia névkönyveiben (1839—1840) vannak feljegyezve.

Miután itt az atyám életére és személyére vonatkozó adatoknak legjobb tudomásom szerint történt elsorolása által kis művem lánczolatának egyik kapcsát helyreillesztém, legyen most szabad dolgozatom lényegének leleplezéséhez fognom.

III. Imént mondtam, hogy életében atyám különösen gróf Széchenyi Istvánval állott szorosabb összeköttetésben; minthogy ezen tény munkám alapját képezi, még hozzá kell tennem, hogy a grófnak pár évtizeden hű titkára, élete fogytaig pedig legbizalmasabb meghittje volt.

Mint atyámtól gyakrabban hallám emliteni: ő gróf Széchenyi Istvánval századunk huszas éveinek dereka táján volt szerencsés megismerkedni, ki úgy látszik, irányában már akkor is rokonszenvet érzett; később, midőn atyám Andrássy György gróffal — mint ennek titkára — Pesten lakott (1829—1833), de különösen a grófok társaságában tett nagyobb utazások alkalmával s midőn a tervezett Budapesten építendő lánczhid dolgában Angliában időztek, ismeretségük — atyámra nézve — megtisztelő baráti viszonyná fejlődött.

A gróf leveleiből, melyekről majd alant bővebben fogok szólani, világosan kitünik, hogy ők már ez idő-tájban felismerték egymásban a nagy hazaszeretetet, mely sziveiket melegíté, s a dicső

grófét annyira eltölté, s melynek világánál a sors őket csakhamar ismert összeköttetésiükre vezérlé; látható továbbá azokból, hogy ugyanazon magasztos érzelem képezte a több mint harmincz éven át szakadatlanul fennálló benső baráti viszonynak legerősebb sark-kövét is; mert ha a gróf atyámat becsülte, tisztelte és kedvelte, ez viszont őt mint rendkívüli lényt, nemcsak csodálta, de bátran állithatom, hogy a nemes és nagy szívében lobogó isteni lángért, melyből atyámnak nem egy szikra jutott, imáadásig tisztelte.

A leereszkedő és szives baráti vonzalom, melylyel a gróf atyám iránt viseltetett, másrésről pedig atyámnak a gróf iránt való hű ragaszkodása, így egy szent közös alapon nyugodtak, melyen azután életútaik, s a haza javának előmozdítására szolgáló törekvéseik egyesültek.

Gróf Széchenyi István föllelvén atyámban mindazon megfelelő tulajdonokat, melyeket keresett és reformátori fáradozásainál egy alkalmas segédben szükségelt, atyámat, személye mellett titkári hivatal elfogadására szólítá fel, ez viszont a nem könnyű hivatal követelményeinek betöltésére elegendő erőt és képességet érezvén magában, — mihelyt tehette — a gróf kegyes ajánlatát (1833 végén) hálával fogadta el. Hanem ha jól emlékszem, atyám gyakran emlité, hogy ő egészen más pályára készült, és csak is a grófnak rendkívüli személye, végtelen hazaszeretete,

irányában tanúsított rokonszenve, és nagy kegyessége igézték le őt annyira és folytak be előbbi szándékának megváltoztatására.

Lehet-e tehát csodálkozni, ha oly nemes hajtásokon csakhamar megérett a bizalom, mely a köztük létre jött megható lelki viszonynak fő tápja és legerősebb támasza lett?

Ezen bizalmat azonban csak hosszabb ideig fennálló barátság s benső vonzalom érlelheté meg annyira, hogy atyámat a gróf már 1831 elején végrendeletének végrehajtójává nevezze ki, mit a kezeim közt levő következő tartalmu levél bizonyít:

Kedves Barátom Tasner!

„Ha tán meghalnék, vegye ki Testamentumomat. Pecsételje be szobáimat, hogy kézírataimból ne vesszen egyik is el, nyissa fel a Testamentumot s cselekedjen a szerint.

Isten áldja!

Széchenyi István.“

Márt. 2-ikán 1831.

Ezen sorokból nemcsak a legbensőbb bizalom észlelhető, de az is látható, hogy köztük már azon időtájban meghitt viszony létezett, s hogy Tasner Antal már régen, mielőtt gróf Széchenyi István titkára lön, ennek kedvelt barátja volt.

Szorosabb hivatalos összeköttetésüknek kezdete pedig fényesen kiviláglik a grófnak egy, Zimonyból, a Vaskapu és dunagőzhajózás érde-

kében tett — azt hiszem — első útjáról atyámhoz intézett későbbi leveléből, melynek bizalmas lényege, de különösen egyes részeinek a fent mondottakra vonatkozó értelme állításaimat meggyőzőleg bizonyítja.

Mielőtt azonban a levelet, melyet egész tartalmával lemásolok, közölném, meg kell jegyeznem, hogy atyám, kinek már több idő óta kijelentett szándéka volt gróf Andrássytól mielőbb elválni és az ügyvédi pályára készülni, az erről tudomással bíró gróf Széchenyi felszólításának még sem tehetett eleget, mivel tartott attól, hogy gróf Andrássyt talán kellemetlenül érinthetné, ha elválásuk után mindjárt épen gróf Széchenyi Istvánnal lépne összeköttetésbe, sőt, hogy talán az oly gyakran tul-hirtelen és csak látszatról ítélő világ, a körülményeket nem ismerve, őt még majd utólagosan, — ámbár ugyan igaztalanul — hálátlansággal is vádolhatná! Nehogy tehát ily látszatnak hacsak árnyéka is Andrássy gróffal szívélyes viszonyára, mely azután is fennállott, legkisebb homályt vetessen, eleinte atyám nem engedhetett gr. Széchenyi István kegyes sürgetéseinek s alapos okait ő előtte ki is nyilatkoztatta. Az itt közlendő levél pedig a gróf gyöngéd válaszát tartalmazza, de meghatározza egyuttal az időpontot is, melytől fogva hivatalos összeköttetésük kilátásba lett helyezve.

A levél így szól:

„Semlin (Zimony) Julius 22. 1833. — Barátom! Julius 9-ikén írt s igen érdekes levelére, most — mert tüstént elmegyen a Posta — csak néhány sorral felelhetek.

Ámbár akaratom s feltételem eddig mindig erős volt, s egy könnyen nem hagytam magamat laptáztatni az esetek által, azért mégis némi-némüleg akarataimban, vágyaimban „Scepticus“ maradtam; — s mondhatom — jobbadán Valami láthatatlan — s magasb erő, mint emberi birt előre s oda hol vagyok! . . . Így jegyzi szinte minden halandónak pályakörét . . . némileg . . . egy magasb hatalom ki — s bizonyosan ön felett is lebeg egy Erő, — mely önt, — tiszta vágyainak s nemes indulatainak — segítségére — sejdítlén vezeti.

Mi bennem van, az mindig bennem is volt; de fejtetlen, — tisztátlan. S valjon mi érlelé? . . . A körülmények — a sors! Ezek pedig bizonyára nem vak véletlen esetűek — de egyhangzásban vannak a perfectibilitás szellemével — a Mindenhatósággal, — s én, oly kedvező körök közt, mikor kezdek élni sikerrel — bennen fekvő s kitörni vágyó óhaj-tásaimnak?

Életemnek 34-ik esztendejében!

Ezeket előre bocsájtván — Egyenesen soraira szorítom rövid válaszomat:

„Akarja Honunk, hazánkfiainak javát erősen állhatatosan — mindig s mindenütt a többit hagyja azt Isteneknek!“

Ne hagyjon magán erőt vennie . . . s férfiuságán, mulékony s bizonyosan jóra fordulandó-esetek által . . . diadalmat nyeretni!

Ha a Gróftól nem válhat el könnyen, megbántás nélkül — bizonyos jele, hogy ott most leg-szükségesebb — mert a hazaért hiven áldozók szorosabb összeköttetésben vannak dicsőültebb lényekkel.

Nem fog az mindig úgy tartani. — Én titkárt nem fogok semmi esetre magamhoz most kötni.

Nem ismerek senkit kihez vágyódnám. S ha azért elrúlhat A.-tól nálam leszen helye.

Egyébiránt, ha ön tökéletes egyezésre lépne is velem — sokáig tán esztendőig sem adnék önnek titulust. — Ön házamnál lakhatnék sat. sat. sat. a nélkül, hogy tisztí nevet viselne. Ez még szelidebb lenne, s minden megbántás elmellőzve.

Jöjön tüstént ha bizonyos egy darabi jövődjé, „Egydarabi“ mondom, mert nem kételkedem, hogy élet-unt s fáradt napjaimba csak összekerülünk valahogy . . . mert én is érzek önhöz Sympathiát.

Mi pedig önnek foglalatosságait A. körében illeti, igen is jól érzem — nem kellemesek, — de im itt van azon tövis, mely minden emberi létben létez, ön a Casinora, Versenyre, Académiára igen sokat hathat ott . . . s minekutána ezek az egészek egyes lánczai — igen hathatósan szolgálhatja az egészséget. — S hát én! Mily nehézségek közt munkálkodom én? Tegnap jöttem Orsováról — mindent megjártam, mindent combináltam, Törökkel, Muszká-

val, Serbussal sokat végeztem — de minden oldalról érzem a súlyt, a nehézségeket sat. sat. sat.

Erő, állhatatosság s bizodalom egy élő Istenben!
sietve

Széchenyi.

Közbenvetőleg: írja meg, — tudják e hol s miben vagyok, s mit beszélnek?

Itt még meg kell emlitenem, hogy másik, nyolcz nappal később, szinte Zimonyból kelt levelében tökéletesen megnyugtatja atyámat, gróf Andrássyt illetőleg, és a többi közt ezt is írja:

Andrássy levelét ma vettem. Azt hiszem, ő el-tökéltette magát „ön nélkül élni“. . . . sat.

Különben Atyám Andrássy gróffal, kitől, mint határozottan tudom a legjobb barátságban vált el, később egész életén át igen jó lábon állott, mit, és a grófnak atyám iránti kegyes jóindulatát gyakrabban személyesen is volt szerencsém látni és tapasztalni.

De hogy folytassam a tárgyat, állításaim érdekében többet nem lesz szükséges felhoznom, mert az imént közlött kegyes levél úgy szólván „maga beszél“ s így eleget bizonyít, de különben is, részemről talán szerénytelenség is volna atyámat illetőleg itt többet kiemelni akarni, — másrészt pedig gyengeségem érzetében félnem kellene, hogy szavakban a grófra nézve, kegyelet-érzetemnek még távolról sem tudnék eleget tenni.

Az 1834-ik év már együtt, szorgos munkánál találja őket, azon uton, melyen megszakadásig dolgozva küzdöttek . . . mert már tudjuk, hogy a dicsőültet atyám alig élte túl valamivel !

A gróf vissza térvén duna-melléki útazásai-
ból, csakhamar Angolhonba sietett, — hogy mi járat-
ban? erre nehéz volna körülményesen felelni, mert,
mint azonnal látni fogjuk, ott annyi komolyabb
természetű teendője volt — s mint tudjuk mind
csak is a haza javának előmozdítására, hogy ez
alkalommal — mint írja — még (verseny) lovat
sem volt érkezése keresni, mit gróf Keglevich
számára haza hozni tervezett; — egyébiránt sok-
oldalú, de csak egy szent és nagy czélra törekvő
tevékenysége legjobban kitűnik Londonból kelt
leveleiből, melyek közül itt még egyet, és pedig
azért közlök, hogy minekelőtte elbeszélésem fona-
lát követném, (a gróf és atyámnak) meginduló,
most — közös pályájukon már egyesült lépéseikre
még egy futó világot vessek.

A levél így szól:

London, Január 30. 1834.

*Barátom! Január 13. levelét e napokban vettem.
Ön igen fél, hogy levelei igen sokban fognak telleni,
mert csak mindig egy $\frac{1}{4}$ ivnyire ír, én pedig any-
nyira vágyom hazai hírek után, hogy önt kérem írnia
mindig oly formatumban mint e levél. Ilyen se több
se kevesebbe nem tellik, — s pedig erre szinte 3-szor*

annyi fér. Örülök, ha S. . . jobban viseli magát. Legjobb volna, — mert S. önben ellenséget lát, — ha egyszer ön nyíltan beszélne vele, „hogyan én önt kértém meg vigyázza reá, mert rossz embernek tartom — és hogy nálam még most helye nincs, mert legkisebb gyanu alkalmával túl adok rajta. — S. fiatal, szeret olvasni, — még jó ember lehet, mert több esze van mint gondolnánk.

Valjon Prohaszka tett-e már valamit az alrő szobám kandalloján? S ágyam, az új, kész-e egészen? Ugy, hogy ma bele feküdhetném? A Casinó két új palotái készek-e már? S mint vannak bútorozva? Azokat is füstölik pipával már hazánkifiai, hogy elsőtől utolsóig mint kormosak legyenek?

A veranda hogy szolgál? Mikép áll a cassa? A Bécsből érkezett butorok ki vannak-e pakolva? Van-e köztük egy „Umbrella Stand?“ Eszterházy Pál, Aponyi Antal, Bathyány Gustave 1834-től 4-ikig valjon casinisták-e? Ha nem, tüstént kellene egy választottsági ülésből nekik szép magyar levelet meghívásként írni, — feleleteik autograph gyanánt a levéltárba teendők.

Szenvey „Ön“-jét olvastam. Nevelte hiúságomat, de most a „kegyed“ iránt fogok harcolni. — Mi jobb? Champagnei, Bordeaux, Sherry? Nekem mind a háromból kell. Mi szebb németben? Du, Ihr, Sie, Es stb?“ Maga helyén mindenik jó. Ugy kár volna ön és kegyed közt **minden esetekre** elhatározni, de inkább egy harmadik kifejezést kellene a nemzet sa-

játsága — de előmenetele és kifejtése szellemében találni. — Igen boldog időket élek!

Ha Isten engedi, megrakva, mint a legerősebb tere jövek vissza . . . mindenféle hasznossal. Remélem mind a kormány, mind a haza meg lesz elégedve velem, — mert midőn egynek valódi hasznát nevelem, akkor a másíknak is szolgálók.

Mikép van az Académia? Mikép a Szótár s a Tudománytár? Nem jött ki uj magyar könyv? A Stadium ellen még semmi? Igaz-e, Ferdinand herczeg megy Erdélybe?

Köszöntse Barátaimat. Keglevich L . . . t köszöntöm „nem hozok egy lovat sem — nincs időm keresni.“ — Pregardnak azt ízenem: „jobb leczkéket vettem és veszek még a Roman-Cement és Concrete csinálásban!“ E két, kiszámíthatlan találmánynyal meggazdagítandom — ha Isten segít — a hazát.

Önnek azt ajánlom, gyakorolja magát a francia írásban, mert nemsokára ugy hiszem lesz okunk és szükségünk rá. — S aztán tartsa magát jó egészségben, minthogy szeretném, ha ön nyarat vagy őszaka velem jönne Constantinápolyba?

K . . fizetett-e már? Ha ön egyszer irt, nem kell többé piszkálni. Nur was recht und anständig ist. Ne felejtse számadásainak kivonatát pontosan minden holnap végével beküldeni.

Gazdálkodikjon mind magának mind magamnak tehetsége szerint. Minden nap jobban jobban látom:

rend és gazdaságtartással — mennyit lehet alkotni — aránylag potom tehetséggel és viszont!

Pénz dolgában a földolog ez: „egy garast, — egy pénzt — sem adni ki hasztalan . . . mert így ezrek maradnak, haszonra gyönyörre!” Mi pedig, hazánknak sok jót, s nekünk sok örömet akarunk szerezni!

Éljen boldogul. Mikép tölti idejét? mondja?

Széchenyi.

London, 6. Feb. 1834.

A 10,000 fl. ki van-e minden meggondolással a kereskedőségnek adva? S házra vagy mire intabulálva?

Midőn e levéleket olvasom, agyamban emlékek és gondolatok serege üzi egymást, keblemet lelkesülés, bámulat, kegyelet és bánat felváltva lepik el, mert tisztán fekszik előttem a fáradságos pálya, melyen ők együtt, évek hosszú során át, — a gróf, mint kegyes mester, atyám mint hű segéd — egymást követve haladtak, míg végre az elsőnek nemes nagy szive, hű szolgájának pedig bánatában ereje és egészsége végképen megtörték. De hagyjuk mostan e fájdalmas emléket!

Hogy a t. olvasó ez alkalommal az itt tárgyalt bizalmas baráti viszony tartalmára nézve előre is ítélhessen, s egyúttal láthassa, hogy atyám iránt a gróf anyagi tekintetben is mily szí-

ves jó indulattal viseltetett, még egy, noha hazafias működéseiknek utolsó szakából származó levél-részt bátorodom felhozni; ámbár ez, kiválóan political természetű tartalma miatt, talán nem is volna e helyre való!

Különben a levél, hazánkra nézve ha nem is a legüdvösebb, de határozottan a legérdekesebb időszaknak egyik napjáról kelvén, bizonyosan más irányban is érdekelni fogja a t. olvasót, ki egyéb-iránt — nem kétlem — nekem szivesen megbo-csátandja, hogy itt még azt is kívánom jelezni, miszerint a gróf és atyám közt éveken át political dolgokra nézve is folyt eszmecsere, sőt, mint a gróf számtalan levelei bizonyítják, köztük e tekintetben mindig bizonyos elméleti relatio állott fenn!

A gróf például 1848-ban a fent említett alkalommal így ír:

April, 8. 1848. Pozsony.

Önnök 31-iki, — April 6. — sorait vettem. — Ej be jól esett, hogy ön . . . oly reménytelen látja kifejlésünket! Én tegnapelőtt óta . . . egészen le vagyok verve. Nem, ennyi esztelenség mellett, vagy ellenére mint a mennyit, itt volt szerencsétlenségem

* *Jegyzet*: — Minthogy még több levelet leszek kénytelen közölni, legjobbnak tartom, itt azonnal megjegyezni, hogy a grófnak körülbelül hatszáz egynehány atyámhoz intézett eredeti levelét birom, melyek, nem tartozván: „Atyám által a Gróftól örökölt hagyatékhhoz“, s azok így a t. akademia nagyérdemű elnökével kötött szerződés tárgyát sem képezvén, szabad rendelkezésemre maradtak fenn.

tapasztalni, — teljességgel lehetetlen, mikép bajaiból kibontakozzék Magyarország! — A röpiratok 291. száma alatt — Lai tud erről s önnek megmagyarázza — törvényjavaslatot nyújték be a rendeknek. NB. miután a minisztertanács helybe hagyta azt ; . . . és oly violens, malitiosus oppositiora talált, — hogy én egészen ki estem phlegmámból, — és neveltségig haragosan sat. sat. sat. viseltem magamat. — Azt gondolom, még az okosabbak előtt is vesztém hitelemet — midőn bennem minden kedv sat. meg van törve. — Meg van ugyan nyerve a dolog fölényegében — de mostani forradalmi állapothoz képest — mit zu vielem Kummer und Verdruss !!!

9-ikén.

Tegnap az általam benyújtott Bill a főrendeknél kissebbségben maradt. Ich habe mich mit Kraft und Würde betragen. P. Zs. furfangjai nyertek többséget. —

Annyi badarság, mennyit hallani kellett, soha nem érinté egy tanácssteremnek négy falát. — Én nyugodtan kimentem, — és Batthyáynak . . . ki azonban még Bécsben volt, — beküldém „kilépési“ leveletem. Ez persze transpirált. A Rendek erősen mellettem. . . Batthyány, Kossuth, Deák . . . szinte conamore a Bill mellett . . . ; a főrendek megjuhászkodva . . . és így teljesült kívánsatom. Már most . . . adjanak ezek egy jó szót . . . és én ismét maradok. Ich wollte nur sehen ob ich . . . nicht von allen Seiten in Stich gelassen werde. —

B. . . önnek f. h. 7-iki sorait átadta. — Ön legjobban ismeri körülményeimet. Ich muss mein Vermögen zusammenhalten. — Ön minden biztosságot adhat, és e fölött, **ha valakinek e világon, bizonyosan önnek** szeretek szolgálni előlegesen . . . tehát készen áll önnek dispositiójára 1, 2, 3 ezer pengő forint.

Vegye e pénzt, vagy Vodianernél, vagy Fehrnél, vagy végkép a bankból! — **Und mit wahrem Vergnügen!** — — — — — stb.

10-ikén korán reggel.

Tegnap este igen rosszul álltak itt a dolgok. . . **most** egészen jóra fordultak. Ha valami zavar nem történik, ma szerencsésen be lesz végezve az országgyűlés. Én tüstént le megyek-e . . . vagy csak néhány nap után . . még nem tudom.

Én megmaradtam helyemben, — s úgy látszik erősebben állok mint azelőtt — — — — — stb.

Isten áldja

Széchenyi István.

Hogy a gróf atyámról már összeköttetésük első éveiben miként gondolkozott? ez, pótlólag említve azon idő-tájban irt — következő soraiból észlelhető:

Press., den 1. Juli 1835.

Mein sehr lieber Freund, der Ueberbringer dieses ist „T. A.“ Er ist — lang und dient mir deshalb zur Klasterstange; — so viel in technischer; in moralischer: ist er aber eine Seltenheit. Gescheid, bescheiden, — — sicher wie das Grab, — — und

das einfachste edelste Gemüth das ich kenne. Braucht aber länger gekannt zu seyn.

Der E. H. gab mir den Auftrag den Anschaffungspreis der „Vidra“ ihm schriftlich zu geben. — Diess muss T. A. verfertigen. Es mangeln ihm einige Data, die nur Sie ihm geben können. — Er wird Sie darüber mündlich ansprechen.

Gr. St. Sz.

Úgy hiszem, hogy evvel a gróf és atyám közt létezett bizalmas baráti viszonyt, s ennek tartamát a t. olvasó előtt végképen megállapítám; azért itt annak bővebb tárgyalásába már nem bocsátkozom, nehogy még lélektani elmélkedésekbe merüljek, miáltal alig kerülhetném el, hogy atyám szellemi tulajdonait is ne fejtegessem, már pedig ez szerény véleményem szerint, nem a fiut illeti; lia majd egyszer gróf Széchenyi István méltó és mint remélhető is, terjedelmes biographiája meg fog iratni, atyám igénytelen személye s buzgó működése a gróf mellett, kellően meg lesz világítva.

Az itt elmondottak után szükséges lesz, hogy előbb az emlékiratom főérdekét czélzó tárgyról, gróf Széchenyi István hátrahagyott „Napló“-iról, vagy is mint azokat ő maga szokta volt nevezni „Napikönyveiről“ szóljak.

IV. Mint tudva van, ily naplót a gróf már ifju korától kezdve vezetett, s az első években kissé ugyan szakadozva, később azonban egy folyamatosan sőt nagy pontossággal.

Ámbár ezen napi könyvekben igen sok reá nézve jelentékenyebb eseményt — kivált utazásait, és a harminczas előtti évekből nem egy érdekes kalandját, hosszasan irt volt le, mindazonáltal látható, hogy általán véve, nem annyira az események körülményes leírására fektette ő a fősúlyt, mint ezeket inkább csak jelezve, pontos, de rövid feljegyzéseik segélyével főképen a lelkében ébresztett és azokkal összefüggésben álló gondolatokra és érzelmekre, kivánt idővel tisztán visszalemlékezhetni ; ezért a történeteknek körülményesebb tárgyalásába csakis nagyobb figyelmet érdemlő vagy mélyebb gondolkozást igénylő események megemlítésénél bocsátkozott, mint például: a gróf Lónyay ő excellentiája által tavál közölt, és így már általánosan ismert „Cataniai kalandjának“ leírásánál is.

A grófnak napló-vezetésre célzó szándékai saját, még 1819-ben tett feljegyzéseiből legtisztábban láthatók; hogy azonban honfitársaim e tekintetben jól eleve tájékozva lehessenek, én annak idején, midőn a családom által atyánktól örökölt naplókat a tudományos akademiának felajánlám, mindenek előtt a „Függelék naplómhoz“ czimű kötetet bátorkodtam nagyérdemű elnökének kijelölni, sőt különös figyelmébe is ajánlani, minek folytán az, jeles „Ismertetőjé“-ben (11-ik lapon) most már közkézen is forog; ezen függelék irányadó és tájékoztató nézeténél fogva, ugyszólván: a „naplók kulcsának“ tekinthető.

Egyébiránt a naplókról én bővebben nem írhatok, mert azok most már a tudományos akadémia tulajdonába mentek át, s így annak birtokát képezik; leleplezésük tehát nem gyenge tollamat illeti, sőt szabadságomban sem állana az akadémia magas hatáskörébe nyulni, melynek betöltésére most már annyival alkalmasabb erők hivatvák. — („Ne sutor ultra crepidam“). Azért csak néhány általános megjegyzésre bátorodom terjeszkedni; különben pedig, egyelőre a naplókról csak azt említem fel, mi czélom érdekében elkerülhetlenül szükséges.

Emlékezetem szerint atyám többször emlité, hogy a gróf, mint maga szokta volt mondani, „Perfectibilitas elérésére irányzott törekvéseiben“ naplóit, különösen az ifjabb koriakat, mindenek

előtt is „lelki tükrének“ tekinté; később azonban, tengernyi teendői végett, becses ideje már meg sem engedé, hogy e tükröt terjedelmesebb keretbe foglalja, sőt gyakran csupán idő, kelet és pár vezérszó által számolhatott csak magának az illető napról, mely jelzetei azután, inkább is csak emlékeztetőül szolgáltak neki.

Hogy naplóit oly nagy pontossággal vezette, ez nemcsak egykori biographicusaira nézve szerencse, de a hazai történelem érdekében és főkép hazafias fáradozásai — nemkülönben az ezekkel kapcsolatban levő események idejének pontos meghatározhatása végett, még egyszer igen nagy jelentőségű is lehet.

Különben ki kell még emelnem, hogy ezen feljegyzéseinél a gróf, önmaga irányában, kérlehetlen szigorral járt el, egyéb tekintetben pedig, valamint másokra vonatkozó ítéleteiben, elmélkedéseinél stb. bizony nem volt elnéző, sőt mindig a legnagyobb őszinteséget követte; minek jelentőségét nem lesz szükség bővebben magyaráznom, különösen azok előtt nem, kiknek szerencséjük volt a gróftól személyesen és közelebbről is ismerni.

De minthogy önmagát nem, ugyan miért is kimélt volna másokat, ott, hol legbensőbb gondolataival foglalkozott, hiszen naplóinak tartalma úgyis csak egyedül saját használatára és élethosszára volt szánva; halála esetére pedig azok mindenesetre megsemmisítendők.

V. Azért atyámat megbizta s ennek számtalanszor lelkére kötötte, hogy halála esetére azokat, de különösen bizonyos bráma-lakatokkal ellátott köteteket kérlelhetlenül azonnal a lángok martalékává tegye.

Mint azonban látni fogjuk, a gróf ezen parancsoló megbizását csak addig tartotta fenn egész erejében, a míg atyámat 1841-iki utolsó és azután már érvényben is maradt „codicillusában“ minden naplóinak, könyveinek kéz- és egyéb iratainak stb. egyedüli és korlátlan örökösévé nem tette.

Azt hiszem, hogy atyám iránt való hálaérzetből származó tartozásaimnak lerovására alig volnék képes többet tenni, mint kimutatni, s így a tényt teljes érvényben megállapítani, miszerint gróf Széchenyi István naplóinak megmentése, úgy mint ezeknek fentartása: „jövő nemzedékek számára“ egyedül és kizárólagosan csak néhai Tasner Antalnak köszönhető.

A dolog következőleg folyt le. Mint a grófnak itt legelőször közlött leveléből már láttuk, ő még 1821-ben, midőn atyámmal nem is állott össze-

köttetésben, és köztük csak bizalmas baráti viszony fejlődött volt ki; ezt nemcsak végrendelete végrehajtójává nevezte ki, de naplóira nézve még külön megbízásban is részesíté, melyet akkoriban neki csak előszóval nyilvánított ugyan, de mely megbízást későbbi levelekben különböző alkalmakkor oly gyakran és határozottan ismételt, míg végre is engedett atyám gyakori, naplóinak megmentésére célzó kéréseinek és azon ígéretére, hogy a n. könyvek bizonyos részeit, de főkép az ott másokat compromittáló helyeket olvashatlanokká teendi, vagy lángok martalékának fogja átadni, azokat a gróf utóljára is atyámnak hagyományozta.

Minthogy atyámnak ezen ígéretével megegyező eljárása magukban a napi-könyvekben nemcsak legmeggyőzőbben, de lehet állítani, majdnem kézzel foghatólag tapasztalható, az illető végrendeletek pedig, s az e tárgyra vonatkozó több levél elvitathatlan bizonyítékok sorának összefüggő láncolatát képezik, célom érdekében legjobbnak vélem: ha a megmentett naplókra utalok, a kezeim közt levő okmányokat pedig, itt egyszerűen közlöm, mert egyrészt ezekből, és másrészt gróf Széchenyi István erőben levő utolsó codicillusából a tényállás legjobban kiderül, valamint az is, hogy atyám mely időtájban vált a gróf egyszerű megbízásából, naplóinak leendő örökösévé.

Tasner Antalhoz!

Halálom esetére kérem s kívánom:

1-ször. *Kimultam után naplóimat, írás-csomóimat, egy szóval minden írományaimat tüstént pecsételtesse le, vagy vegye magához, mire ezennel meghatalmazom önt.*

2-szor. *Végrendeletemet tüstént adja be Pest vármegyének, első alkalommal leendő kihirdetés régett.*

3-szor. *Elevenen történhető eltemettetésem gátlásául, testem, eltemettetése előtt, Végrendeletem 2-dik pontjával egyezőleg is, minden bizomnyal felbonczoltassék.*

Pest, Junius 23-ikán 1837.

Gróf Széchenyi István.

Tasner Antalnak.

Czenk, Mai 15-ikén 1838.

Barátom, lelkére kötöm, hogy ezen ide mellékelt Naplónak is égesse belsejét tüstént és minden olvasás nélkül el.

Éljen boldogul. Én vagy nem érzek semmit többé, vagy boldogabb vagyok!?! Köszöntse Rokoneblü honosimat. — Egyre sem neheztelek, még azokra sem, kik legszívtelenebb sárral hajigáltak. — Tudja Isten, nem volt igazuk.

Széchenyi István.

Liebster Tasner!

Ich schreibe Ihnen diesen Brief teutsch, damit ihn auch meine Frau lesen könne.

Es ist mein fester Wille, und ich baue auf ihre Rechtlichkeit in dessen Execution, dass Sie gleich nach meinem Absterben alle meine Tagebücher, die in Juchten gebunden und zum Theil mit Schlösser versehen sind, ohne sie zu lesen, oder durch jemand Anderen lesen zu lassen, verbrennen. — Die Fragmente die darin enthalten sind, könnten nur dann von einem Werth sein, wenn ich sie erläuterte . . . compromittirt würden durch dieselben aber viele Leute; ich beschliesse desshalb deren Vernichtung, und vertraue diess Geschäft Ihren rechtschaffenen Händen.

Lassen Sie mich, bevor ich begraben werde, aufschneiden, damit ich nicht wieder erwache.

Leben Sie wohl

Gr. Stephan Széchenyi.

Pesth, 19. März 1838.

Ezen német nyelven irt levél boritékán a következő felirat olvasható :

„Halálom esetére felnyitandó.“

A Monsieur Antoine de Tasner sat.

E. Széchenyi.

Tek. Tasner Antal urnak.

Széchenyi István.

Pest, April 21-ikén 1839.

Barátom, halálom esetében vegye ki Végakaratomat az öltöző termem egyik olmányjából, melynek kulcsa önnél van; bontsa fel s tegyen a szerint. — **Minden írományaim és papirosaim Önnek discretiójára** maradnak; csak a Napló könyveimet, melyek bagaria bőrbe kötvék s lakatokkal ellátrák, kívánom elégettetni; s ezt Önnek lelkére kötöm. Tartalmuk egészen érdektelen, s csak előttem érthető; de e mellett még is compromittálhatna sokukat, — mikép nem kétlem: teljesíteni fogja Ön végső kívánatomat. — Éljen boldogul

gr. Széchenyi István.

Barátom, tüstént e sorok átrétele után küldje el Báron Pronainak az általadott írományt.

Ide mellékelem a kulcsot. Ha meg találnék halni; testamentumom a szokott helyen van, — tüstént vétesse kivitelbe.

A szívemet ki kell vétetni.

A „Kelet Népe“ végén a datumot oda kellene tenni, például: Pest, Junius 8. 1841.

gr. Széchenyi István.

Adieu

14-én 3 órakor reggel.

Tek. Tasner Antal urnak.

Széchenyi.

Barátom, ha nékem valami bajom esne, tegye el tüstént minden Naplóimat még feleségem előtt is.

A kulcsokat azon kis asztal fiókban fogja ön találni, mely a lit de repos mellett áll. Isten áldja

Széchenyi.

August 23/1848.

Mindenesetre igen érdekes lesz tudni, hogy a grófnak időről időre atyámhoz intézett ily tartalmu levelei, melyekben neki a naplók megsemmisítése annyira lelkére lett kötve, — mily alkalmakkor, mily előérzetekkel, s minő körülmények közt irattak, és hogy esetről esetre valjon mi lehetett oka épen a parancs ismétlésének?

A grófnak naplóira vonatkozó és mindent háttérbe szorító határozott utasításai, melyeket addig adott volt csak, míg atyámat mint megbízottját tekinté, imént közlött leveleiben világosan észlelhetők, de ezek némelyikéből látszik az is, hogy a gróf különösen 1839-től kezdve, már hajlandó volt atyám ismételt kéréseinek engedni, míg végre 1841-ben a naplók sorsa végképen forró óhaja szerint dőlt el; mi, nemcsak a grófnak 1841-iki utolsó codicillusából, de a már közölt 1848. Aug. 23-ról kelt leveléből is tisztán kitünik,

melyben többé nem azoknak megsemmisítéséről, hanem egyenesen „**eltevéséről**“ van szó.

De az okoknak, melyek időről időre a gróf ismételt parancsait idézték elő, kifürkészését, feltárását és megállapítását, nekem szintén csak azon sokkal jártasabb tollakra kell bíznom, melyek ezen magas feladatra hivatva lesznek; mert ennek eszközölhetésére, számtalan alapos adatnak gyűjtésén kívül, végre is talán ugyanezen így megmentett naplókából lesz szükséges meríteni, melyek — bizony tudom — a gróf megírandó biographiájának főalapjául fognak szolgálni; ezen forrásból azonban én — miután most már a nemzet tulajdonába ment át — ugysem közölhetnék semmit; azért újra felveszem dolgozatom kijelölt fonalát és a kegyes bizalomnak, melylyel a gróf atyámat megajándékozta, még két ide vágó jellemző vonását tárom fel.

Az első egy levél, melyet a gróf Lunkányi János egykori nevelőjéhez s későbbi jószág-igazgatójához intézett volt, melynek sajátkezűleg irt másolatát — mint atyámtól hallám — főkép tudomásvétel, s bizonyos ügyekre vonatkozó pontos eljárás végett küldött meg a gróf Czenkről. Itt igen határozott parancsot ad Lunkányinak, egy magával vitt naplójának — netaláni halála esetére — eszközlendő rögtöni megsemmisítésére nézve; ezenkívül még egy, körülbelöl hat héttel később kelt codicillusát is ide mellékelem, hol ismét egy

lepecsételt s atyám kezeihez szolgálandó naplóról történik említés. Mint látható, ezen okmányok a tényállást még egy más, atyámat különösen megtisztelő oldalról is megvilágítják, sőt (mit egyébiránt felesleges volna taglalnom) a grófnak egyedül atyámban öszpontosuló nagy bizalmát legfényesebben tüntetik ki!

A másolat így szól:

Czenk, April 9-ikén 1838.

Tisztelt barátom Lunkányi János!

Miután, ha nem csatlakozom, végórám nagyon közelit, úgy mint fejembe jön s szabadabb óráim engedik, itt némieket feljegyzek, s kérem Önt, pontosan teljesítené:

Báró Sinának, a budapesti álló hidat tekintve, némi irományai itt Czenken vannak. Ön a velem jöttekből ki fogja keresetni. Ezeket — — az e tárgyat illető jegyzetekkel együtt, Tasner kezeihez kell juttatni; a báró urnak pedig tüstént megírni, hogy igen sajnálom, ha kimultom a budapesti hid iránt némi zavarba helyezné őt, — de én nem tehetek róla, — — Tasner azonban mindazokat kezeihez szolgáltatathatná, — és máskép is mindazokban pótlékomúl lehetne, mik e tárggyhoz tartozók.

Végakaratom Tasner kezeiben van. Annak tüstént izenje meg stafetaliter, hogy Széchenyi István megszűnt az élettel vesződni, valamint Lajos Bátyám-

nak is. Ez utolsónak, mint végakaratom végrehajtójának, küldené egyszersmind meg tény-állapotunk mai álladalmát, jöllehet ez pesti iratimból úgy is kivilágland.

Éltünk nagy részét egymással töltöttük. Ön 'vezetett abba be . . . elindultom óráján se hagyjon el. Mindenek felett szeretett feleségem iránt legyen gondja. — Sie soll gleich nach Wien, später aber wieder nach Zinkendorf kommen, — und als ob ich lebte, zwischen Pest und Zinkendorf leben. Sie soll stark sein im Glauben, und nie vergessen, dass ich stets um sie schwebe und sie dereinst in allen Ewigkeiten mit mir verbunden sein wird.

Testemet mielőtt eltakarittatnék vágassa fel, — s pedig ne azért, hogy halálom okát kitudják — ezt épen nem akarom — hanem, hogy szívemet vegyék ki, és végrendeletem szerint, égettborban fűrösszék.

A kriptánkban olly helyre tétessék, hogy drága feleségem egykor **mellettem** lelhesse helyét.

Meine Frau ist der natürliche Vormund meiner Kinder, doch wünsche ich, dass sie Jemanden anstatt ihrer substituiren. Ich würde ihr den Paul Eötvös, Hofrath bei der k. ung. Kammer anrathen.

Csokonya iránt tegyen ön minden lépéseket, hogy fiam Bélára visszajöjjön.

Az ide hozott holmiaim között, egy bagaria bőrbe kötött Napló-könyvem van; annak belsejét, noha még nincs sok ráírva, kérem, és lelkére kötöm, olvasat-

lanul égesse el, és senkinek, akár ki lenne is, még feleségemet is ide értve, ne hagyja olvasni, mit legjobban eszközölhet, ha senkinek sem szólva, halálom után tüstént eszközli azt.

A másik okmány pedig így szól:

Legutolsó Codicilusom!

Mindent, mit végakaratomban rendeltem, és ebben vagy ahhoz csatoltam, ím ezen legutolsó Codicilusom által ismét megerősítem. — Azt az egyet tevén hozzá, hogy végakaratom végrehajtását ezennel Nagyméltóságu gróf Teleki József emberséges és barátságos kezeibe teszem, mi iránt a tisztelt Grófot már levél által meg is kértem.

Lunkányi Jánostól pedig ezeket kérem:

*Báró Sinának *) a budapesti hidat tekintve — némi irományai itt Czenken vannak. Az újonnan velem jöttেকből könnyen kikereshetni. Ezeket, az e tárgyat illető jegyzékekkel együtt, Tasner Antal kezeihez kell juttatni; a tisztelt Báró urnak pedig tüstént megírni, hogy igen sajnálom, ha kimultom a budapesti hid iránt némi zavarba helyezné őt, — de én nem tehetek róla, s nem szívesen cselekszem! Tasner titkárom azonban mindazokat kezeihez szolgáltatná és másképp is mind azokban pótlékomúl lehetne, mik e tárgyhoz tartozók.*

* **Jegyzet:** Az ezen codicilusban említett báró Sina alatt az idén kimultnak apja György értendő.

Végakaratom e pillanatban Tasner Antal kezében van, de utolsó parancsom szerint e folyó hónap 31-ikén Pestről induló Árpád gőzösön lesz egyébb butoraimmal együtt; aszalterítőm Maler Félix kezei közt vagy zárja alatt, ki haladás nélkül ide jövend. Ha addig kimulnék, izenné meg Tasner Antalnak, hogy „Széchenyi István megszűnt az élettél vesződni“; és ezt teljesítse gróf Teleki József, mint Testamentumom végrehajtója iránt is, s pedig ezen utolsóhoz még azon esetben is, ha végakaratom már nem is volna Tasner Antalnál, midőn egyuttal gr. Teleki Józsefnek, pénzeink és pénzpapírosaink mai állodalmát is át fogja küldeni, jöllehet ez pesti papírosaimból úgy is kivilágland.

Éltünk nagy részét egymással töltöttük. Ön vezetett abba be, halálom óráján is jelen volt; és azért ne hagyja háznépemet s szeretett feleségemet is el, de tiüntesse főkép most valódi hűségét ki.

Csokonya iránt tegyen minden lépéseket, hogy Béla fiamra vissza jöjjön, és ez iránt értekezzen tisztelt Baráttommal Testamentumom végrehajtójával.

Testemet, mielőtt eltakaríttatnék, vágassa fel, s pedig ne azért, hogy halálom okát kitudják — mert ezt épen nem akarom — hanem hogy szívemet regyék ki, és végrendeletem szerint „égett borbán fűrösszék“.

A kriptánkban azon helyre tétessék, mely az ide mellékelt rajzból kitetszik.

Egy bepecsételt könyv, Tasner Antalhoz irányozva, adattassék neki át.

Feleségemhez pedig ezek kéréseim, melyeket azért írok ide német nyelven, minthogy „magyarban“ nem értene tán mindent, s kívánom, hogy e sorokat maga olvashassa: Du Inbegriff meiner aufrichtigsten Liebe und Erkenntlichkeit, Gottes Segen über Dich! Sei stark im Glauben, zweifle nicht, dass wir uns wiedersehen, und dereinst ewig mit einander verbunden sein werden! Bedenke, dass Du Mutter von einer zahlreichen Familie bist. Erziehe sie zur Tugend, und damit sie einst tüchtige Staatsbürger und brave Hausfrauen werden. — Gehe gleich nach Wien. In der Zukunft lebe aber zwischen Zinkendorf und Pesth! ausser Du hast triftige Ursachen, um anders zu verfügen.

És ezek végső kívánságim!

Czenk, Mai 23. 1838.

Gróf Széchenyi István.

VI. De itt talán a t. olvasó ismét és méltán azon kérdést veti fel: valjon mivel is érdemelte meg n. Tasner Antal ezen belé fektetett rendkívüli bizalmat? Részemről legegyszerűbbnek tartom, ha erre — igaz ugyan majd két évtizeddel később — magát a grófot engedem válaszolni, és egy atyám halála után véletlenül iratai közt feltalált, gróf Széchenyi Istvánnak n. báró Sina Simonhoz intézett és borítékán, atyámnak saját keze irásában a következő felirattal elátott eredeti levelet közlök. — A felirat így szól:

„Levél, melyet gr. Széchenyi, báró Sinának akart küldeni irántam; de közölven azt velem Döblingben létemkor 1858. május 2-dikán, kértem, ne küldené el; mire azt nekem adta át igen kegyesen, s én elteszem örök emlékül, gyermekeim számára is.“

Nekem, feledhetetlen atyám emléke iránti kötelességem is tiltaná ezen levél legalább egyes részének közzétételét elmulasztani, sőt legjobbnak tartom, saját eredetiségében meghagyva, azt németül — mint a mely nyelven írva van — egyszerűen lemásolni.

Mein sehr geachteter edler Freund!

Sie geben einen neuen Beweis von Ihrem Seelen-Adel, und dass die allgemeine Reputation, die Sie geniessen, im Besitz eines solchen Schatzes zu sein, keine usurpirte ist, dadurch: dass **Sie sich** um unsern braven Tasner so überaus gefühlvoll bekümmern! Ich sage **unsern Tasner**; denn wie wohl er mir in meiner unglücklichen passiven Lage nicht viel helfen kann, so habe doch **auch ich gewisse Rechte auf ihn**; denn während mehreren Decennien erleichterte — — — oder um aufrichtiger zu sein „ermöglichte“ er den geringen **Succes der meisten meiner „Vaterländischen Bemühungen“**.

Ich bin sehr besorgt um ihn, und fühle demnach das Bedürfniss, ja die Pflicht Ihnen einiges mitzutheilen.

Tasner ist einer jener Menschen — igazi magyar ember — bei dem das Psychische vorwaltet. Er ist physisch nicht stark, und doch glaube ich: würde ihn ein Seelen-Weh viel früher vernichten als Aqua Tofana.

Mit Rührung und Thränen im Auge sprach er mir stets von Ihrer Güte, von der seelencollen Art, mit der Sie ihn behandelten, — und doch schien ihn ein tiefer moralischer Kummer zur Erde zu beugen!

Ich kenne ihn als ob er mein Sohn wäre, denn er ist einer der Menschen, den ich wahrhaftig studirt habe, — — — und bei dem ich stets Besseres und

Besseres fand. Ich durchschaue ihn vollkommen, und will Ihnen, mein sehr lieber Freund demzufolge vertrauen, was eigentlich sein Übel vermehrt.

Er ist mit sich nie zufrieden!

In dieser Hinsicht hatte ich stets mein wahres Kreutz mit ihm.

Er kam mir wie ein espèce Pegasus vor, in meinen Wagen eingespannt, welchen derselbe stets allein ziehen will, — — und sich desshalb immer überüberarbeitet — und endlich eine Art Kleinmuth in ihm entsteht, wenn nicht Alles gleich, oder so gehet, wie er es seinen Anstrengungen zufolge hofft, vermuthet u. s. w.

Die Pesther Brücken-Angelegenheit drückt schwer auf ihn. Ich weiss nicht wie weit diese vis-à-vis der Regierung schon abgewickelt ist u. s. w. aber wenn sie noch stagnirt, so wirft Tasner, wie ich ihn kenne, zum Theil sich es vor — — „hogy a dolog nem akar haladni“ und es fällt ihm gar nicht ein, den oppositen Theil wenigstens auch ein bischen zu beschuldigen — — — — —

Nun komme ich auf die Aerzte. Ob an der Homeopathie Etwas ist oder nicht, will ich nicht untersuchen; sehr gescheidte, nüchterne, rechtliche Leute glauben: Nein! — sehr viele von gleicher Qualifikation glauben: Ja!

So viel ist aber gewiss, dass mir z. B. die Homeopathie stets ziemlich gut gethan hat; während

ich wenigstens noch keinen Alleopathen fand, der mich nicht nutzlos gemartert haben würde.

Tasner kehrte stets zur Homeopathie zurück, wenn er sah, dass er ohne grossen Gewinn geschmiert, geflastert, betrankelt u. s. w. wurde.

Ich wollte diese Bemerkungen Ihnen verehrter Menschenfreund nicht vorenthalten, denn Ihr Herz wird Ihnen gewiss das Beste, was zu machen sei, eingeben — — —

Wäre ich nicht niedergekettet! — — —

Isten áldja lelkes Barátom, mélyen tisztelt Hazámfia!

Legőszintébb rokon érzéssel

igaz híve

Széchenyi István.

Mai 2. 1858.

De ezen, gróf Széchenyi István tollából származó kegyes soroknak a mondottakon kívül még más jelentősége is van, mert tudni kell, hogy azon időben atyám már néhány év óta hivatalos összeköttetésben állott n. Báró Sina Simon Ő Excellenciájával, ki őt (saját szavai) mindig „jobbkezőnek“ is nevezte, mert atyám, tanácsai által, irány és mód tekintetében, nem csekély befolyást volt szerencsés gyakorolhatni a „nemes báró“ azon évekbe eső „hazafias adakozásainak irányára, „mikénti elhelyezésére“, miről nem egy élő honfitársam tanuskodhatnék; mert hiszen

tudva van, hogy akkor atyám volt ugyyszólván a „közvetítő szellem“ a döblingi zárda bús falai megett honoló: „végtelen hazaszeretet“ s másrészt a lelkes Croesus rokon természetű „áldozatkészségének gyakorlati megvalósítása“ közt. — Ezen áldozatok folytán báró Sina Simon neve a nemzet szívében méltán meg lőn örökítve!

Visszatérve azonban a közölt levélre, itt magyarázatkép még el kell mondanom, hogy szegény atyám már akkor azon fájdalmas bajban kezdett sinlődni, mely haláláig gyógyíthatlan is maradt; e mellett őt a budapesti lánczhid pangó ügye, melyet hivatalos mineműségénél, — de más életbe vágó érdekeknél fogva is — annyira lelkén hordott, ki mondhatlanul gyötré; mert minden buzgó törekvései daczára sem sikerült neki a hidat vagy végkép megvétetni az akkori kormánynyal, vagy pedig ezt arra birni, hogy a „lánczhid-társulatnak“, bizonyos már szinte botrányig menő tartozásokra vonatkozó jogos követeléseit ki egyenlitse.

Ez időben atyám Bécsben lakván, igen nagy mérvben tapasztalá a báró kegyes részvételéből eredő s atyám lelki és testi fájdalmainak enyhítésére szolgáló jótéteményeit s gyöngéd gondosságát.

Ő ugyanis — atyám hanyatló egészségének érdekében — már akkor több nevezetes bécsi orvost — ámbár fájdalom egészen sikertelenül — folyton consultáltatott.

A gróf atyám bajait igen jól tudta, mert ha Atyám nem is lehetett nála Döblingben annyit mint szeretett volna, ők azért folyton leveleztek egymással.

A reám nézve oly becses levélnek értelme s az evvel összefüggésben álló érdekes körülmények a következők.

Ugy látszik, hogy a kegyes gróf ezen levél által, melyet mindenek előtt atyámmal közlött volt, a bárót, annak idején atyám főbajaira kívánta volna figyelmeztetni; de ez, részint ismert szerénységénél fogva, részint pedig a lánczhid ügyével kapcsolatban álló egyéb, őt búsító okok végett, melyek szinte csak szerénységére voltak visszavezethetők, de melyeket egészen bizonyosan talán soha senki meg nem mondhatna, ismert kérelme által, mint saját megjegyzése is mutatja, kieszközlé, hogy a gróf a csak is atyám érdekében irt levelet a bárónak ne küldje el; a levél azonban már meg lévén írva, azt a gróf legott igen kegyelmesen atyámnak ajándékozta.

Hogy azután atyám — gyermekeire is gondolva — szerencsére jól eltette, és pedig jobban eltevé, mintsem hogy életében arról családja tudott volna még csak egy szót is, ezen senki nem fog csodálkozni, ki atyám jellemét ismerte; az azonban tény, hogy a grófnak jó véleménye atyámról, úgy mint szolgálatainak teljes méltánylása ezen kegyes sorok tartalmából a legfényesebben kitünik,

de a levél, egyuttal Széchenyi István saját kezűleg irt elismerő bizonyítványa Tasner Antal iránti elismerésének.

Evvel kitüzött feladatomb első felét befejezem. — — — — —

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

VII. Most a szó elhal ajkamon, . . . nem találok magamban elég erőt a reám tornyosuló fájdalmas érzelmek s gondolatok özönének kifejezésére — tolmácsolására ; . . . egyáltalán nem vagyok képes a reám nézve *különösen végzetteljes* s mindnyájunkat magyarokat annyira megrendítő döblingi gyásznapokról írni, . . . azon bús napokról, melyeket úgy szólván a dicsőültnek ravatala és atyám betegágya közt éltem . . . vagyis inkább szenvedtem át. . . .

Ezen szomorító emlékek ecsetelését tehát nem is kísértem meg, de lelkifájdalmamnak örök emlékéül, s hogy annak mélységét érthetővé tegyem, egy ifju korom óta szorgosan őrzött szent ereklyémnek hű másolatát melléklem ide, hogy viselhesse e jelképet a „Haza“ is szívéen, mert őt ez különösen illeti ! . . .

E megható kis emléknek eredeti rajzát és feliratát mint atyámtól tudom, kitől azt kaptam — az örökké gyászoltnak saját áldott kezei vázolták egy kimerült búskomor pillanatában írónal — azon időtájban, midőn az ötvenes évek elején Döblingből kelt szívrendítő leveleiben Atyámnak végtelen honfájdalmát panaszlá el. . . .

2

"Zeich' me' halt a' Zeichnung."

"Egen. 1."

"I' meit. 2."

"Mort' ebened' a' mine, hogg m."

A mi ezen rendkívüli iratokat illeti, melyek a d. gróf határtalan hazaszeretetének legmeghatóbb (létező) példái — sőt mondhatni — legfényesebb bizonyítékai gyanánt tekinthetők, ezekben ő, mély keserveinek kitörései közt, elragadtatással beszél „Magyarországról és Erdélyről s lelkesülve szól a magyar nemzetről, nyelvről, irodalomról, költészetről, zenéről, academiáról, sat.; a magyar Clerus jóságáról, a magyar katona vitézségéről, a magyarnak dicső régi alkotmányáról, volt bölcseségéről, méltóságáról, polit. tapintatáról, higgadságáról, intelligentiájáról, nemes nyugalmaról, szónoki és egyéb tehetségeiről“ sat. sat.; helyenkint pedig, név szerint számtalan „hazai családot sorol fel s azon kérdést intézi atyámhoz: „Valjon hol vannak tehát ilyenek a világon?“ Ugymint például: „Eszterházy, Battyány, Pálffy, Hunyady, Andrássy, Nádasdy, Csáky, Zichy, Révay, Teleky, Ürményi, Vay, Kállay, Lónyay, Splényi, Bély, Orczy, Bánffy, Somsits, Apponyi, Jósika, Török, Jankovich, Kiss, Wesselényi, Inkey, Szirmay, Festetics, Prónay, Bethlen, Apor, Károlyi, Szapáry, Keglevich, Almássy, Forray, Vécsey, Bernáth, Péchy, Mesko, Szentkirályi, Török, Ráday, Patay, Tarnóczy, Majthényi, Wenkheim, Zoltán, a Kemények, Giczy, Géczy, Tihanyi, Lonczy, a Sárköziek, Földváriak, Kubinyi, Boronkay, Paizs, Kocsi Horváth, Perényi stb. stb. családok? és oly bölcs hazafiak, mint: Széchenyi Ferencz, Festetics György

és Antal, b. Brudern, az öreg Wenkheim, az Or-
 cziak, Hunyadiak voltak; hát oly férfiak, mint:
 Dessewffy Antal és Emil, Majláth György és An-
 tal, Lónyai János, Pulszky, Beöthy Ödön, Vay
 Miklós, Sz. Iványi Vincze, Ujházi, Szvetics, Vu-
 kovich, Eötvös, Babarczy, Deák, Teleki József,
 Nagy Pál és Laczy, Bartal, Lonovich, Battyányhy
 Lajos, Kossuth, Klauzál, Szász Károly, Be-
 zerédi István, Szögyéni stb. és még több más?
 meg a német-magyarok, mint: Wenkheim, War-
 tensleben, Brunswick, Scheding, Choteck, Almay,
 Zsedényi stb. stb. aztán iróink: Vörösmarty, Pe-
 töfy, Horváth Endre, Kisfaludy, Garay, Berzsenyi,
 Kölcsey stb. stb. Valjon hol voltak ily emberek a
 világon? és a magyar paraszt! meg a székelyek,
 a jászok, a kunok, a hajduk? ezen a Duna,
 Tisza, Dráva, Száva, Mátra, Tátra, Fáttra, között
 lakozó — legszebb faj emberek a földön!?!.. mert
 jól mondja Horváth István: hogy a „magyar“ azon
 nép, mely az utolsó vizözön alkalmával Ásia fen-
 sikjain megmaradt!... s így tovább... de itt újra
 szivrepesztő bánatának kitörései kezdődnek, me-
 lyek a követ is meglágyítják, s ezek ha egyébert
 nem is, már csak politikai szinezetüknél fogva sem
 valók emlékiratomba; ellenben igen is megemli-
 tendő itt még az, hogy ezen kétségbeesésig menő
 honfájdalmában a többi közt atyámat még vég-
 rendeletének és naplóinak elégetésére is felkéri.

Különben, midőn a d. gróf ezen levelei tar-

talmát atyámnak, kit, mint mondja: „igazán szeret és tisztel“ — szívére köti, arra is engedelmet ad neki, hogy azokat bárkinek megmutassa, sőt, hogy akár az academiának vagy muzeumnak ajándékozhassa ; én azonban fájdalom, nem tartom időszerűnek azokat per extensum közölni . . . és így csak a fentebbi minden jó magyarra nézve oly lélekemelő sorokban fejezem ki magam. „Majd ha talán egyszer ismerni tanulja a nemzet: fajtáját a Dicső mennyire hön szereté! érteni fog, s méltán ad majd igazat okaimnak, és bús gondolatim osztani fogja talán?“

Most pedig folytatom emlékiratomat, mely csupán a kegyelet terére van utalva, s itt mindek előtt a d. gróf legutolsó, — teljes erejében fenálló codicillusának atyámra vonatkozó részét kell felemlitenem, hogy azután ennek — a döblingi gyászesetet követő — szomoru állapotát elmondhassam, mert az, a d. gróf magas özvegye s gyermekei után bizonyosan senkit e világon nem sujtott oly fájdalmasan, mint szegény atyámat, de egyuttal minket is, — rövid idő múlva már kiskoru árváit — egész jövőnkre nézve sokkal károsabban érintett e csapás, mint talán képzelhető!

VIII. Kivonat d. gróf Széchenyi István 1841.
december 15-én kelt „Toldalék-Végrendeletéből“:

*„Az érintett pontokhoz még ezeket csatlom:
Hogy Tasner Antal titkáromnak jussanak minden
könyveim, naplóim, kézirataim, jegyzékeim, és ő
azokkal belátása és szabad akaratja szerint tegyen;
meg lévén nemes érzéséről és tiszta lelkéről annyira
győződve, mikép semmi hatalom által magát kény-
szeríteni nem fogja hagyni, hogy irományaim
oly részét is köztudomásra adja, mely valakit
compromittálhatna, de azt lángoknak adandja át.
E felett azt kívánom és rendelem, hogy Tasner
Antalnak évenkénti rendes nyugdpénz járjon, azon
szerződésnek értelmében, mely kezeiben van, s
melynek mását ide csatlom.“* — — — — —

IX. De hogy a döblingi gyászesetet követő időről szóljak : valóban atyám ekkori kedélyállapota alig volna jelezhető, s ki a szives olvasók közül netalán élénkebben kívánná érezni annak, ha csak részét is, mi szomorú emlékeim következtében keblemet máig is dulja, az vegye elő Kecske-méthy Aurél t. hazánkfia és jeles írónk ide vágó művét, mert én képtelen vagyok azon napokról írni !

A súlyos beteget csak is lelki ereje tartotta életben, melynek minden még hátralevő percze szent ígéretének volt szentelve; — de hogy ennek megfelelhessen, mindenek előtt drága örökségét kellett megszerezni, kézhez kapni, mert ez részint a döblingi házmotozók zárt kezei közt volt, részint Czenken a d. gróf családjánál, részint pedig a sopronyi családi archivumban.

Atyám mindenekelőtt csak a „naplókat“ és a „privatissimákat“ szükségké, hogy mielőbb szent munkájához foghasson, azoknak nagy részét a d. gróf családjától át is vette, de több kötet hiány-

zott, s ezek közül is csak később, s nagy nehezen kaphattunk még öt darabot vissza, a többi után pedig egészen hasztalanul szaladgáltam, újra meg újra a bécsi rendőrségnek akkoron az úri-utczában tanyázó choripheusaihoz; e tekintetben minden kísérleteink eredmény nélkül maradtak; szegény atyám fekvő beteg levén, ez ügyben több levelet is intézett volt az illetőkhöz, melyek közül kettőt magam irván s másolataikat gondosan eltevé, most elmulaszthatlan kötelességemnek tartom közölni.

Sr. Excellenz Herrn Adolf Freiherrn v. Thierry, Comthur des Franz-Josefs-Ordens, des bayer. Max Ordens und des würt. Verdienstordens der Krone, Commandeur I. sächs. Alb.-O. und des churfürstl. hess. Wilhelmsordens mit dem Sterne; Ritter des russ. Anna-Ord. II. Classe, Commandeur 'des dün. Danebrog-Ord., Offizier des kön. belg. Leopold-Ord. und des tosc. Jos.-Ord., k. k. geheimer Rath, Polizei-Minister.

Herrengasse 27.

Euer Excellenz !

Unendlich bedaure ich, dass ich wegen einer langwierigen schweren Krankheit, die mich an das Bett fesselt, nicht die hohe Ehre haben kann, mich Euer Excellenz mit meiner Bitte persönlich vorzu-

stellen. — Weiland Se. Excellenz Herr Graf Stephan Széchenyi hat mir kraft des hier im Auszuge und in deutscher Uebersetzung beifolgenden Codicilles vom 15-ten Dez. 1841. seine sämmtlichen Werke, Tagebücher, Manuskripte und Notizen legirt. — Unter den Objecten, welche sowohl bei der am 3-ten März d. J. in Döbling und zugleich in der Stadt, Hohe Brücke 145. vorgenommenen Haussuchung, als auch dem Tode des Herrn Grafen am 8-ten April d. J. durch die k. k. Polizei-Behörde in Beschlag genommen wurden, befinden sich mehrere Manuskripte, Tagebücher und andere Schriften, welche auf den Zweck der höheren Orts für nöthig befundenen Haussuchung und Inbeschlagnahme gar keinen Bezug haben, wie diess sich seither durch die nähere Untersuchung klar herausgestellt haben wird. — Euer Excellenz waren so gütig einige von den Schriften bereits Ihrer Excellenz der Wittve Frau Gräfin Széchenyi zurückzusenden, welche durch Hochdieselbe vor ihrer Abreise nach Ischl, mir auch sogleich eingehündigt wurden. — Ich wage nun Euer Excellenz unterthünigst zu bitten, auch den Rest der ob-erwähnten Schriften und die Tagebücher mir als nunmehrigen Eigenthümer derselben gnädigst rückerstatten lassen zu wollen, damit ich dem nicht nur im Codicille ausgedrückten, sondern auch mir theils schriftlich, theils mündlich seiner Zeit öfters kundgegebenen und auseinandergesetzten letzten Willen meines unvergesslichen einstigen Chefs, Gönners und

Wohlthäters je eher Genüge leisten; und seinem in mich gesetzten Vertrauen nach meiner heiligsten Pflicht vollends entsprechen könne.

Mit der tiefsten Ehrfurcht

Euer Excellenz

Wien, den 19. Mai 1860.

unterthänigster Diener

Anton von Tasner.

Auszug aus dem Codicille des Grafen Stephan Schéchenyi vom 15-ten Dez. 1841. in deutscher Uebersetzung sat. sat.

Két héttel később pedig személyesen kézbesitém a következő levelet:

Sr. Hochwohlg. Herrn Franz von Hell k. k. Hofsekretär beim Minister der Polizei, Ritter des Fr. Jos. Ordens, zugleich Vorstand des Präsidial-Bureaus.

Euer Hochwohlgeboren!

Erlauben mir gütigst, dass ich mich im Vertrauen wieder an Sie wenden dürfe. Sehr unglücklich fühle ich mich, dass ich wegen meiner gichtischen und neuralgischen Zustände nicht im Stande bin persönlich meine Aufwartung zu machen und mich zu besprechen. Ich habe meine nothwendige Badereise in Begleitung meines Sohnes aufgeschoben, damit er sich dem Befehle Sr. Excellenz des Herrn Ministers zufolge nach Verlaufe der anberaumten 14

Tage heute wieder präsentiren kann. Meine unterthänigste Bitte ist. Se. Excellenz möchte die hohe Gnade haben, die betreffenden Tagebücher und Schriften entweder durch meinen Sohn jetzt hier, unter Siegel, oder wenn diess noch nicht thunlich wäre, mittelst der k. k. Polizei-Behörde in Pest, wo ich mich einige Zeit aufhalten werde, ebenfalls unter Siegel, mir selbst in die Hände gelangen lassen zu wollen; da in diese Tagebücher und Schriften ausser der competenten Obrigkeit, nachdem sie es aus höheren Staats-Rücksichten für nöthig befunden hat, sonst Niemand Einsicht nehmen soll, bevor ich dem Wunsche, und dem letzten Willen des Dahingeshiedenen gemäss Alles das, was zu vernichten ist, vernichtet habe; und ich halte es für meine heiligste Pflicht dem in meine Person gesetzten Vertrauen des Verewigten baldmöglichst nachzukommen. Ich bitte daher wiederholt um gütige Entschuldigung für meine Seelenunruhe, empfehle mich in Ihr hochschätzbarstes Wohlwollen und habe die Ehre mit besonderer Hochachtung zu verbleiben

*Euer Hochwohlgeboren
ergebenster Diener*

Anton v. Tasner.

Wien, den 6-ten Juni 1860.

X. De beteg atyám ekkori szomorú állapotát, ki irtózatos fájdalmai daczára, az előtte fekvő óriási munkának teljesíthetése végett most már reménynyel szeretett volna az életen csüggni, tollamba mondott saját szavai leghivebben tolmácsolják, azért is legjobbnak vélem egy báró Sinához intézett levelének kivonatát közölni; panaszai a következő sorokba foglalvák:

Wien, den 25. Mai 1860.

Euer Excellenz

beweisen fortwährend so viel Güte, Theilnahme, Nachsicht und Geduld gegen mich, Ihren armen unglücklichen Diener, dass Hochdieselben es sicher nicht ungnädig nehmen werden, wenn ich über meinen jetzigen Zustand und über meinen physischen und psychischen Jammer wieder etwas berichte.

Mein Gesundheits- oder eigentlich Krankheits-Zustand, zeigt leider noch immer keine erfreulichen Aussichten.

Nach so vielen Versuchen, die ich bereits gemacht, wollte ich auch noch den animalischen Magnetismus

versuchen. Dr. Walter hat mich behandelt; und zwar eines Theils nicht ganz ohne Wirkung, indem er nach vielen ganz schlaflosen Nächten mir doch einigen Schlaf verschaffte; anderntheils ist es aber ein unerklärlicher Widerspruch, dass trotz der grösseren nächtlichen Ruhe, die Neuralgie-Schmerzen, sowohl an Extension als Intension noch mehr zunehmend auf eine furchtbare Stufe steigen, die ich gar nicht mehr möglich hielt, nachdem ich auch früher schon von dieser Panzer-Qual so ungeheuer viel gelitten hatte, und das „non plus ultra“ erreicht zu haben glaubte. — Jetzt setze ich wieder meine ganze Hoffnung in Dr. Pólya's Behandlung, in die Ofner Gebirgsluft und nöthigenfalls das Bad von Bodaik, nachdem ich voriges Jahr darnach doch eine so bedeutende Erleichterung erfahren habe.

Ich gedenke Ende dieses oder in den ersten Tagen des künftigen Monats, insoferne mein Zustand und das Wetter es erlauben, hinabzureisen. Es wird jedenfalls schwer gehen, da auch meine Bewegungsfähigkeit sich seit dem vorigen Herbste sehr vermindert hat.

Hiezu kommt nun die Seelenqual, die in Folgendem besteht.

Graf Széchenyi hat mir seine sämmtlichen Werke, Manuskripte, Tagebücher und Notizen anvertraut und legirt, wie es aus dem hier in deutscher Übersetzung beiliegenden Auszuge des Codicilles vom 15-ten Dec. 1841 näher ersichtlich ist.

Nun sind mir durch das Legat benützbare Rechte, zugleich aber heiligste Pflichten zugefallen.

Durch diesen Nachlass wäre vor allem Andern mein sehnlichster Wunsch, dem in mich gesetzten Vertrauen des grossen Patrioten, meines alten Chefs, Gönners und Wohlthäters vollkommen zu entsprechen, und Alles das zu vernichten, was in den Tagebüchern und Manuskripten zu Vernichtendes enthalten ist. — Dann hielte ich mich verpflichtet, Alle jene geistigen Schätze, die in dem Legate hiezu geeignet sind, für das Land und für die Nachwelt zu erhalten und der Oeffentlichkeit zu übergeben. Um diese beiden Zwecke zu erreichen, würde aber ein vollkommen gesunder Zustand, und eine wenigstens für ein paar Jahre zu erwartende Thätigkeits-Fähigkeit nöthig sein; da ich sämtliche Schriften und Tagebücher persönlich durchlesen, ordnen und das zu Vernichtende selbst sortiren müsste, ohne dass ich diese Arbeit irgend jemand Anderen anvertrauen könnte. Mein gegenwärtiger unglücklicher Zustand setzt mich aber in das peinlichste Dilemma und in eine Seelen-Unruhe, die ich trotzdem, dass ich mich möglichst zusammennehme, nicht zu bemeistern im Stande bin. Um nämlich mein Uebel nicht zu vergrössern, und die Genesung, wenn sie möglich ist, zu beschleunigen, sollte ich, nach dem Rathe der Aerzte, und auch nach meiner eigenen Einsicht ganz ruhig sein, und mich vor jeder Anstrengung und Aufregung hüten; wenn ich hinwieder nicht zugreife und nachschaue,

so ist immerwährend die Angst in mir rege, dass ich mit dem Leben zu kurz komme und entweder dem letzten Willen, und dem in meine Person gesetzten Vertrauen des seligen Grafen nicht entsprechen, oder falls bei Näherung meines Endes ich gezwungen wäre von den Manuskripten das durch mich noch nicht Gelesene und nicht Sortirte ohne Unterschied gänzlich, sogleich — auch das zur Veröffentlichung Geeignete — zu vernichten, meine Pflichten gegen das Vaterland und zu gleicher Zeit gegen meine Familie, nicht erfüllen werde können.

Es bleibt mir unter diesen Umständen endlich doch nichts Anderes zu thun, als nach Kräften das Möglichste zu leisten und das Uebrige Gott zu überlassen.

Vielleicht habe ich schon die gehörigen Gränzen mit meinen Detailirungen überschritten; ich durfte aber davon vor Eurer Excellenz nichts verhehlen.

Wollen demnach Hochdieselben mir gnädigst verzeihen und auch bei dieser Gelegenheit den Ausdruck meiner tiefsten Ehrfurcht genehmigen, mit welcher ich die Ehre habe zu verbleiben

Euer Excellenz

D. t. D.

Anton v. Tasner.

XI. Különben ezen levélből látható, hogy atyám már ez időben tervezte azon óriási munkát, melyet Török Jánossal akart kivinni — ki neki nem rég így irt volt:

Szeretett édes Tónim!

Véletlenül értesültem, hogy születésed napja éppen tegnappra esett. Isten adná, hogy tegnapról kezdve újra fiatal erőre ébrednél, hogy áldott elméd, tapintatod, tiszta szived és bő tapasztalásod egész hatalmával segítenéd talpra állítani a szegény hazát.

Olvastam a végrendeletet, mely téged, a legméltóbbat, a nagy ember szellemi műveinek örökösévé teszi. Nézetemmel — a rendezendő kiadásra nézve lehetőleg tisztában vagyok; s ha a kiadandók csak 12 kötetre mennek, az első (4 ezer példányú) kiadás után legalább 24 ezer pengő forint tiszta jövedelemre számolhatsz. Tudok nyomdát, hol a munkák kiadását minden előlegezés nélkül elvállalják. Minthogy egyébiránt a „Széchenyi-album“ végett amúgy is hozzád kell rándulnom még e héten Bécsbe, akkor majd a te dolgodról is részletesen

s ha akarsz, határozólag tanácskozhatsz, s azután parancsolhatsz velem. Addig is bátor vagyok az album tervezetének fő vonalait szíves bírálatod alá ide terjeszteni. — Örök szeretettel hived

Pest, május 1. 1860.

J á n o s.

Mielőtt azonban a d. gróf összes szellemi hagyatékának kiadására szolgáló és köztük létrejönni készülő egyesség vázlatát adnám, atyámnak e tárgyra vonatkozó szóbeli közleményeit s utasításait, melyeket akkor a haláltóli félelmében adott, s melyeket magamnak feljegyeztem volt, kell még elmondanom; — szavai ekkép hangoztak:

XII. Széchenyi hagyománya áll
ezekből:

1-ör. Nyomtatásban még élteben megjelent
minden könyvei és röpiratai.

2-or. Nyomtatásban ugyan életében a hirla-
pokban megjelent minden cikkei, különösen a
„Minervá“-ban és „Jelenkor“-ban.

3-or. Naplói. Ezekből eddig 15 darab van ná-
lam. Mint ezekből látom, ő 1816-ban kezdett nap-
lót írni.

Nem jutottak még kezemhez a következő év-
beliek: 1816—17, 18, 20, 21, 48 és a döblingi
időből; ezen két utolsó a rendőrség kezében van,
a többi Czenken.

A kezeim közt levő naplókban a gróf kíván-
sága szerint minden megsemmisítendő már meg-
semmisítettem részint kitörlés, részint elégetés által.

4-er. Kéziratok és jegyzetek. A kéziratokból
a „Hunnia“, „Pesti por és sár“ (vagy „Jobb lak“) és
„Töredékek“ cziműekkel még a gróf élteben és meg-
egyeztetésével Török János barátomnak kedves-
kedtem.

A „Hunnia“ és „Töredékek“ már kezei közt vannak, a „Pesti por és sár“ cziműt is átadom neki, mihamar megkapom.

5-ör. Jegyzékek s mindenféle egyéb irományok s levelezések stb.

Az iratok egy részét is megkaptam már, a többi részint még a rendőrségnél, részint Czenken, részint Sopronban Paur Iván őrizete alatt van; ezen utolsónál különösen négy egész ládával és még azonkívül is.

Tervem a gróf összes munkáinak kiadására nézve.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XIII. Szándékom mielőbb kiadni nemcsak a már nyomtatásban megjelent minden munkáit és hirlapi czikkeit, hanem kiadatlan kézíratait is és naplóiból kivonatokat. E kiadásnál segítségemre lesz Geiza fiam, s a mit ő nem képes végezni, arra nézve szándékom Török János barátommal határozottan egyezkedni.

A közrebocsátás előfizetés útján fog történni, csinos, Széchenyihez méltó kiadásban, lehetőleg hibátlanul, felvilágosításokkal és jegyzetekkel, hol szükséges.

A már nyomtatásban megjelent munkákat nem chronologice fogom kiadni, hanem legelőször is a nagyobb és főbb munkákat úgy mint a hitel, lovakról, világ stb. A kisebb kériratokból, és a hirlapi cikkekből, valamint a kiadatlan kézíratokból és naplói kivonatokból szándékom szinte oly köteteket alakítani, mint az újra kiadandó nagyobb munkák, t. i. hogy lehetőleg egyforma nagyságú kötetekben jelenjenek meg, így az előfizetés könnyítettik, s előre mintegy ivszámra kiszámítható.

Az előfizetést úgy szándékom intézni, hogy

az részenként történjék és pedig minden kötet át-
vételénél a következőre.

Lehető legjutányosabb szerződést kötni vala-
mely nyomdászszal, ki egyuttal az előfizetést is
szedheti és a könyveket annak idején kiadhatja.

Az előfizetési summák hetenként fognak nekem
kézhez szolgáltatni, és az előfizetők nevei vala-
mely hirlapban naponként vagy hetenként közzé-
tétetni.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XIV. De az itt elmondottak tekintetében atyám „közzétételi terveinek“ főirányadójául szolgált a gróffal, még 1858-ban folytatott eszmecsere, mint nemkülönben: a dicsőültnek innen ismert szándéka; mi a grófnak, akkoron Velenczében telelő atyámhoz intézett következő leveléből legjobban bizonyul be:

Január 30-ikán 1858.

Tasner Antalnak.

Török, ha nekem ír, röviden ceremonia nélkül magyarul „űzérként.“ Minden nekem küldendőt mindig nőmhez; ki tudni fogja stb.

Török ne késsék az „előszót“ megküldeni — mert annak legalább nyolcz napig itt kell heverni — mert fontos; és nekünk mindnyájunknak egy kissé lépcső eszünk és felfogásunk van.

Ilyest is mondjon Török:

Noha a vén vagy inkább „régí Széchenyi“ igen világos is — mégis oly epedés és kín marcangolja keblét, — ha — — — a lefolyt idők tűnnek előtte tel — — — lelke, esze egészen elhomályosodik, — és így nem verselhetetett — — e most közlendő sorokon, politicáról távolról sem akar hallani, szíve

megtörnék, és így azoknak, — mert *Anachronismus*-sal telvék — legnagyobb érdekük csorbult — — de azért mégis! sat. sat. Munkáiban többszer citáltatik — — Dante azon verse „non ce piu gran dolore — — — sat. ricordari del tempo felice — — nella miseria — — ezt **olaszul** tán ki lehetne tenni Véber ur (miatt) daczára! — — — és sokszor ezen mondásnak kínait látszik érezni. — — —

Ő nem tudja — — hogy ezeket közöljük — — magyar könyveket sat. sat. ugyan tart — de rendszerint nem olvas, — — mert ez a citált versre emlékeztetné, melyet N. hajós — — Othello zenedarabban Rossiniból — oly mély fájdalommal énekel. — — — — Mi az engedélyt tehát nejétől — és némileg Béla fiátul nyertük. — Nem hinné senki — mennyi jegyzetei, sőt félig kivágott, mint szobornál szokás, munkái vannak — — — — de még is közlendjük — — tant bien que mal, clopin clopant.

Sollte was immer aus der Pesther Rumpel-Kammer leicht Transportable sein — fel kell hozni — — lassan-lassan, az egészet.

Le kell irni — a „moslékot“ stb. — — ?? Vagy Töröknek magyarázni — — mennyi feldolgozható anyag van még — — vagy inkább innen vinni némieket le.

Toldyral csak azon esetben sincerisálni, ha F. „not quite up to full confidence.“

Török illyeket is mondhat a bevezetésben, tudnivalóban, előszóban; — ez igen érdekes lehetne.

*A moslékban, ily rubrumokat (!) látunk, s pedig, tarka-barkán, minden nyelven, még olyanokon is, melyeket a Gróf alig ismert, mert mint („Tasner“) mondja, az volt szokása véletlenül vagy rendszerint — — mindig olly szóval jelelni pro futuro gondolatát, mely leginkább kitünteté — — **érzelmet**. Gondolatot **könnyű kimondani**. Érzelmet **nehezebb**; — ihletést — *inspiratiot*, egészen tisztán, **lehetetlen**.*

Például fortitudini, mely M. Th. keresztjén van nem lehet — — egy nyelven is, olly súlylyal kitenni.

A moslékban többek közt ezen rubrumok találtnak: Mindenféle. Brücke. Gőzhajó, és ezek nem Jegyzetek, Vigilansok stb. mert ezekben más rendet tartott, de eszmedarabok. Logica. Pesti por és sár. Ez félben szakítva — ismét és ismét előjön — — úgy látszik, nagyon restelte ezt a két elemet — és meg kell vallani, — nincs egyikben is különös gyönyör. Az ostoba barát. Szokások. Philologia. Um Zeit zu gewinnen. Védelem. Szerelem. Szeretet. Szerencse. Boldogság. Anomaliák. Büszkeség. Hiuság. Ellenzékek. Visszásságok. Pathologiai szempontok. Verseny. Al-Reformátorok. Engländer vieles Anders, aber Besser. Juste milieu. Deftter. Gebet. Vármegeyi út. Theologia. Reactionen. Ehrlich währt am längsten. Pesti árviz. Landtagiana. Új munka. — Magyar Or. diagnosissa facienda in regno. — Mögliche Erfindungen stb. stb, ez csak kis része — (Damit ich Etwas nachgiessen müge).

1819-től — 1848 — 20-nál több napi könyv.
Ezek nincsenek használatomra; — mind lakattal —
a Grófnál — de e kívül — — igen nagy halom.
Vieles unntelegibel. Er hatte die Gewohnheit **Alles**
aufzuschreiben.

Nem volna-e jó, időnyerés végett valami ujságba
egy Columnát állítani — „Széchenyiana“. — Valami
jobb egyszerűbb név alatt például „Istrán szava“ —
stb. Én annyit regélnék ki és újra teremtenék miként
jótállok, egy-két havi kiállítást — csak „Bival“
birna el. — — Ezeket nem is kellene átnézni
— — javítani — mert nem volt igényük mocskos
vagy szennyos pongyolában megjelenni stb. később
könyvbe lehetne egyesíteni, — németre, angolra for-
ditni. —

Én mindig hozzá tenném a dátumot, például
Dower, Julius 19. 1838. stb. stb. s így tovább — —;
„Ich würde manches“ **igen** furfangossan, a németek
orra alá dörzsölni. Torma, paprika — — stb. stb.
volna elég. I am quite confident of that. Én ugy
érezem, igen sokat inditnék stb. Egy bizonyos, es
wäre ein sehr bunter, mitunter — amuses Wirr-
warr! —

Velenczéről stb. írjon nékem mindig magyarul
— — és mindig nőmhez intézve! ily adresse alatt
A. S. E. Me la Csse Crescençe Széchenyi stb. stb. stb.

Török, **mindent**, mustra példányt stb. Nőmhez,
az majd (a publicum számára!?) ha szükséges, mit
nem hiszek) Bélával közli — de valósággal velem.

Miben van az Academia dolga? Toldi ha ír nekem — csak nőmhez. — NB. senki egy szót sem, szemet stb. stb. szűrhatna!

Kissel lehet beszélni — de semmi ajánlással, ígérettel, reményadással — mert vannak íróim — Bélában, Geyza, Ödön, de Rezsőben is.

Hogy van kitéve németül Szt. írásban, Máté 7: 12. Luk. 6: 31. quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. — — Szerezze ezt meg — ha lehet: február végeig írja meg.

gr. Széchenyi István.

Midőn az imént közölt sorokat olvasom, fájdalmas érzésekkel hasonlítgatom össze az ott elsorolt „hiányzó“ iratok czimeit, az atyám kezeihez jutottak lajstromával, s mondhatom: Thierry & Co. in mento sicut Anguis in herba“ — — —; egyébiránt ezen düblingi levélből igen sok látható és észlelhető, . . . tartalma feletti elmélkedések azonban nem „Emlékiratom“ szűk keretébe tartoznak; ellenben ide való, és elmondandó az, miből mindenek előtt atyám ismert szándéka van megfejtve, mely szerint ő d. gr. Széchenyi István hátrahagyott iratai kiadásának eszközlésére n. Török János ajánlatát készült elfogadni, melyet ez saját kezeírásában meglevő pontozatokba is foglalt, s mely pontozatok, ha atyám él, talán érvényre is emelkedtek volna. — Azok egyébiránt így hangzanak:

XV. P o n t o z a t o k. 1.

Tasner Antal, mint gróf Széchenyi István összes iratai végrendeleti örököse, és barátja Török János közt, Széchenyi összes munkáinak kiadása körül.

1-ör. Tasner Antal, mint tulajdonos a nevezett munkák kiadásának vezérletével barátját Török Jánost, mint egyszersmind az üdvözültnek hívét és tisztelőjét bizza meg.

2-or. A tulajdonos mind a munka árának, mind a nyomdai szerződésbeli költségeknek megállapítását magának tartja fel.

3-or. Az előfizetések gyűjtésére s beszámolására nézve a tulajdonos az illető nyomdával külön szerződést köt.

4-er. A tulajdonos állapítja meg a kiszolgáltatandó tiszteletpéldányok számát.

5-ör. Szigoru correctura és revisio tételére a tulajdonos ivenként 3 forintot ajánl.

6-or. A mennyiben a munkák egy része nyomtatás alá leirandók, az iratási költségeket tulajdonos viszi.

7-er. A c. betű használata, s ezen kívül az akadémiai helyesírás szoros követése kiköttetik.

8-or. Török János kötelezi magát

a) tiszta és hibátlan nyomtatásért jóállani.

b) a kiadás pontos haladására felügyelni.

c) az előfizetési felhívást terjeszteni, az előfizetési kedvet ápolni, s az előfizetők jegyzékét ellenőrizni.

d) a munkához szükséges előszókat és jegyzeteket megírni.

e) a kiadás körül előforduló levelezéseket s sajtóhatósági érintkezéseket elintézni.

9-er. Török János e kiadási ügy lelkiismeretes vezetéseért magát gazdagon jutalmazva érzi azon öntudat által, hogy a dicsőült nagy hazafi emléke iránt örök hódolatát, Tasner Antal és szeretett családja iránt pedig hálás baráti ragaszkodását és tiszteletét tanusítani képes.

10-er. A munka tulajdonosa által Török János biztosittatik, hogy míg a kiadást vezérelni szellemileg s physikailag képes, e megbízatásban Tasner Antal által (még örököseit vagy cessionariusait is kötelezőleg) meghagyatik; tiszteletdíjul pedig a fentebbiek szerinti oly lelkes és oly szives baráti fáradozásaiért és ide fordítandó becses ideje pótlásul a vállalat tiszta jövedelmében, azaz az abból a tulajdonos kezei közé valósággal befolyandó és az összes költségek kifizetése és levonása, valamint az előfizetők mindenkori teljes kielégítése

után fenmaradó készpénzbeli összegben akként osztatik, miszerint e tiszta jövedelemnek egy tizedrésze őt (Török Jánost), kilencz tizedrésze pedig Tasner Antalt mint tulajdonost, vagy örököseit, vagy engedményeseit illeti.

P o n t o z a t o k. 2.

Széchenyi munkáinak kiadására nézve.

1. A munka czime lenne:

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN ÖSSZES MUNKÁI.

Kiadja

TASNER ANTAL,

gróf Széchenyi István összes iratainak végrendeleti örököse.

2. E munkák alakra és betűre nézve a következő munka formájában adatnak ki: gróf Dessewffy József irodalmi hagyományai, 1-ső kötet, Pest, Heckenast Gusztávnál 1860.

3. A munkák megjelennek 25—30 ívnyi 8-ad rétű kötetekben, olyformán, hogy évenként 100 egész 120 ívnyi vagyis 4 kötet megjelenék. E szerint minden évnegyedre egy kötet esik.

4. Hogy a közönség e munka-gyűjteményt nagy megerőltetés nélkül szerezhesse meg, egy kötet ára 1 frt 50 krban állapittatik meg, olyformán, hogy az előfizetők elsőben két kötet árát 3 frttal egyszerre küldjék be, minek folytán minden következő kötet mindig az 1 frt 50 kr. letétele után szolgáltatik ki, s az utolsó kötetet végre az előfizetők ingyen kapják.

5. Gyűjtőknek minden példány után egy tiszteletpéldány jár.

6. Bolti ára minden kötetnek két forint.

7. Az előfizetéseket az illető nyomda gyűjti.

E végre külön előfizetési könyvet nyit, s a bejött pénzt minden hét végén a tulajdonosnak beszámolja.

8. Nagyobb ellenőrség és ösztön végett, az előfizetők névjegyzéke a „Hirnök“-höz mellékeltetik.

9. Az expeditió mind az egyes előfizetőkhez, mind a gyűjtőkhez az illető nyomda által végeztetik. Postai expeditióért kárpótlás fizetendő.

10. Az előfizetés f. é. september végén hirdettetik ki; s a nyomtatás október elején indul meg, úgy hogy az első kötet 1861. január 1-ső napjára kész legyen, s azonnal évnegyedenként egy kötet megjelenjen.

11. A munka minden kötetét egy előszó előzi meg, melyben a tartalom megérthetésére szükséges adatok és felvilágosítások nyújtatnak.

12. A nyomandó példányok száma 5000-ben állapítatik meg.

Ez időtájban atyám boldogult Toldy Ferencz érdemdus hazánkfia s nagyra becsült barátjával is érintkezett az ügyben; ki egy alkalommal így ír:

Pest, Sept. 24. 1870.

XVI. Édes jó barátom!

Ime a kiszámítás. Későn igaz, de ah nem lehetett. S ez sem egy ivig pontos, mert 1. egy pár munka nincs kezemnél a dicső kölcsönzők miatt, 2. sok apró elszórt munkája nem lehetett számítva. De mégis úgy hiszem az ívszám 167—170 csak kevés lappal lesz több vagy kevesebb, a VIII-ik kötetet ide nem tudva, mely különben is felette problematicus.

Közönséges számítás szerint volna a 167 ív bolti ára 16 frt 70 kr. De ezek nem új munkák s így nem vélem, hogy a VII. kötet ára 12 frtnál több lehetne; s ezt is két részben kellene kérni, vagy éppen háromban.

A rendezésre nézve úgy vélem: a politikaik szoros időrendszerben adandók. Miért, nem kell fejtegetnem. Széchenyi ideái consequens pszichologiai fejlődésben és a kútfő alakulások behatásai szerint bizonyos logikai szükséges egymásutánban következnek. Némely mások tán a kötetek exigentiája szerint tétethetnek ide vagy oda. De hát van-e

egy, mely nem politikai végre is? Tartsd meg tehát a legszorosb chronol. rendet s annál inkább, mert a munkáknak paralelle kell menniök tetteivel, életével.

Fájdalom okt. 15-ikéig alig bírok lehelni. Azontul parancsolj velem. De addig is, ha tán a kiadandó programm körül segedelmedre lehetek, tán csak találok időt.

Ölöllek szeretett barátom! Bár azt írnád, hogy fájdalmaid enyhülnek, s erősödöl. Az a villany, az a villany — óh attól várnék én sokat.

Újra is Isten veled,
szerető hived

Toldy.

Országos Széchényi Könyvtár

D e s s e w f f y s z e r i n t :

C z i m	hány betű ?	hány lap tesz	hány iv	hánya- dik kötet
Lovakról	302,580	160	10	I.
Hitel	449,330	236	15	
Világ	842,268	444	8	II.
Játékszin	103,000	380	24	III.
Hid	136,800			
Stádium	474,300			
Gőzhajó	247,800	306	19	IV.
Orosz tárgyak	13,000			
Lóverseny	306,240			
Selyem	14,500			
Kelet népe	?	mintegy	25	V.
Jelenkor szerkesztőjé- hez 1842.	13,770			
Felszólítás 1842.	23,350			
Magyarország lakosai- hoz, a) b)	?			
M. Akadémiai két be- széd	140,400			
Üdvölködé (Dess. Aurél) nélkül)				
Adó s két Garas	531,000	mintegy	26	VI.
Minerva, Jelenkor, Tár- salkodó	?			
Balatoni gőzhajózás	13,000	mintegy	20	VII.
Tiszavölgy	?			
Polit. program-töredék	246,510			
Közlekedés	151,200			
Tiszaszabályozás.	90,000			
Hunnia, Por és sár, „Töredék“ adnának hihetőleg szinte 1 köt.	?		167	VIII.

XVII. A mi a hagyaték zömét illeti, ezt egyelőre atyám részint Czenken, részint nagyságos Paur Iván kir. tanácsos ur, a m. t. akademia tagja, s a sopronyi családi archivum levéltárnokának szives őrizete alatt hagyá, különben ez utóbbinak erre ugyszólván hivatott baráti kezei, azután, atyám kérésére, az irományokat szives rendezés alá vették; mert az időben atyám Bécsben alkalmas helyiségről sem rendelkezett, hol azokat elhelyezhette s őrizhette volna, s így csak szükségéhez képest (s mint tervezé), ha majd kiadásukhoz készülend, szándékozott a szives baráti kéz által már rendezetteket Pestre — hová leköltözni készült — magának leküldetni. Hogy rövid legyek : ez ügyben 1860-ban s 1861-ben atyám és n. Paur Iván kir. tanácsos ur közt több rendbeli értekezletek tartattak s levelezések folytak, egy helyen pedig atyám neki így ír:

Kedves barátom!

Minél többet gondolkodom Széchenyi összes munkáinak kiadásáról, annál szükségesebbnek tartom, hogy azzal siessék, azt hiszem, hogy vállalatomban segéd fejet és kezet keresve senkihez nagyobb bizodalom-

mal nem fordulhatnék mint hozzád, kinek mind a Dicsőült nagy emléke iránti kegyelete, mind hozzám és enyéimhez viseltető régi barátsága és szivessége ismeretes előttem — — — — — stb.

Atyám pedig Paur Iván urtól, kinek ezen levélkivonat közzétételére szives engedelmét birom, a következő sorokat vette:

Sopron, Jun. 14. 1860.

Szeretett, édes Barátom Tóni!

— — — — — *Ugyancsak nyomósan kimutatod jogczimedet a dicsőült gróf minden irományaihoz, — — — — — parancsolatra állanak ezek mind az utolsó papírszeletig, és büszke vagyok bizalmadra azokat őrizhetni a meddig tetszik néked, elhelyezvék pedig bolthajtásos szobában és tökéletesen biztosított ablakok és ajtók mögött, kulcs alatt tartott almáriomokban, kik senki előtt még fel nem tárultak, még Török János barátunk előtt sem, és csak futólagos pillanatra gróf Béla ő Nagysága előtt.*

Illetőleg a lajstromozást, igen megtiszteltél bizalmaddal éz mi tagadás benne, e bizalmat szinte vártam Tőled, bár jól esett mégis azt olvasnom. A lajstromozás, bár nem boszorkányság, ugy még sem lehet ennek minden logica nélkül neki rontani, mert stb. stb. — — — Isten veled, ne fáraszd magad válaszszal, hiszem nem sokára ölelésedre sietek hozzád Pestre, hived

Paur János.

XVIII. De hogy el ne feledjük a földolgot, atyám megtalálta a módot, melyszerint a gróf kívánságának, saját szent ígéretének elget tegyen, de egyuttal a naplókát is megmentse jövő nemzedékek számára ; hogy azonban ezen feladatnak megfejtése és kivitele, egy, nyugágyán fekvő súlyos betegnek, ki folyton a legirtózatosabb testi fájdalmak közt kinlódott, mily nagy munkájába, fáradságába és szenvedésekbe került, erről embernek alig lehet fogalma ! Ehez még hozzá járult azon folytonos lelki kín és félelem, hogy már-már a sir szélén állván, szent ígéretét talán be nem fogja egészen tölthetni, és így kénytelen lesz, a naplók egy részét, még utolsó perceiben vagy elégetni, vagy pedig azoknak halála után eszközlendő azonnali megsemmisítését elrendelni, mely utóbbi alternatívát, ha tudniillik betegemberi erőt túlhaladó munkáját be nem fejezhette volna, bizonyosan megteendi.

De a jó Isten másképen akarta, és megsegíté

őt, ámbár ezvolt szegény atyám összes, még hátralevő életerejének utolsó fellobbanása, mert nehéz munkájának bevégezése után, már úgyszólván néhány nap múlva — jobblétre szenderült. — Az élők közül még számosan fognak emlékezni lelki gyötrelmeire.

Atyám a naplók szorgos átolvasását és a másokat compromittáló helyek, részek kitörlését, elégetését még 1860-ban május havában Bécsben megkezdé, hol egy János nevű hűséges, de igen együgyű legénye volt, ki nem lévén írástudó, az olvasáshoz sem értett, ezzel végeztette tehát ágya mellett munkája mechanicus oldalának legnagyobb részét, mert beteg állapota és ereje nem engedék meg neki azt, mind sajátkezüleg, eszközölni.

A dolog pedig így történt: atyám a műtét alatt levő naplót olvasva — fektében — a kitörlendő szót vagy sorokat írónnal áthuzta és miután ez több lapon megtörtént, János a Boldog, kinek életében még soha sem volt jobb dolga, neki állt és a legfeketébb patens tintával a betűket lelkiismeretesen és kegyetlenül kikarikázva, végképen olvashatlanokká tette; erre azután igen sok helyen, még jó chinai tussal negyedujjnyi szélességben kivonalozta a karikázott sorokat; sőt, az időben én is atyám mellett hon lévén, szemtanuja voltam ezen eljárásnak, s tisztán emlékszem arra, hogy bizonyos sorokat, lapokat atyám sajátkezüleg vágott ki a naplókából, a melyeket serpenyőben

parázson égetett el. Egyébiránt atyám küldött is példányként ily olvashatlanná tett naplórészt a b. kegyelmes özvegy asszonynak, nmlgu Crescentia grófnőnek, hogy így eljárása tekintetében a Discöültnék özvegye is megnyugodjék. A ki nem ismeri a naplót, nem is képzelné, mily nagy munkát végzett oly rövid idő alatt, midőn a leggyötrőbb testi kinok mellett, fektében, imádott urának tengernyi feljegyzéseit figyelemmel kellett revideálni, nehogy valamit elmulaszson — e mellett pedig folyton ügyelni is, hogy János az Együgyü lelkiismeretesen végezze dolgát.

A mi végre atyám óriási munkájának eredményét illeti, az, a „tényben“ összpontosúl, miszerint „Széchenyi István napi könyvei,“ egy jövendő — reméljük! — „jobb kor“ számára, de mindenestre „buzgó magyar ivadékok“ javára és örömére meg lettek mentve!

Egyébiránt, napjainkban alig lehetett volna alkalma szegénynek török fejeket vagdalni, s kérdés marad, valjon szemben a halállal nem-e hősiesebben küzdött elődjénél — hazájának pedig „etsi patriis virtutibus“ kétségtelenül jelentékenyebb szolgálatokat tett annál.

S most tekintetbe véve bánattelt gyermeki érzelmeimnek mélységét, a szives olvasót bizalommal felkérem, engedje meg: hogy fáradt lelkemet, bús emlékek felidézésétől megkimélve, szegény atyám

utolsó napjairól hallgassak; — — — — —

de, „Emlékiratom“ sarkkövét, atyámnak — gróf Széchenyi István hagyatékára vonatkozó — végrendelete képezvén, ezt közölni kívánom.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XIX. Végrendeletem. Ezt magam akarván írni, az irás azonban felette nehezemre esvén, lehető röviden fejezem ki magam.

Gróf Széchenyi István minden könyveit, naplóit, kézíratait és jegyzékeit, melyeket a nagy dicsőült végrendeletileg nekem hagyott, hagyom én családomnak, melynek földi sorsa biztosítására és javítására van az e tulajdonból háromolható anyagi haszon és jövedelem szárvá. Mi e hagyomány kincsnek megbecsülhetlen szellemi részét illeti, az a közölhetők és közlendők közlése által a nemzet és emberiség sajátja lesz. Erre nézve kettőt tartok szem előtt: mindennek előtt, hogy a dicsőült bennem helyezett bizalmának elég legyen téve, és az ő akaratja, melyet nemcsak végrendeletében, hanem hozzám intézett több rendbeli külön irataiban, és élő szóval is kijelentett és velem közlött, szentül teljesíttessék; másrésről pedig, hogy a nagy hazafi és ember rám bízott naplói és kézíratai a jövődőség számára fenmaradjanak. Miért is első teendőm: e naplókban és kéziratokban minden olyan helyet, sort, vagy szót, mely bármily egyes magán-személyt legtávolabbról is compromittálhatna, kitorlés által olvashatlanná tenni, meghagyván különben az

egész szöveget, és magukat a naplókat és kéziratokat teljes épségük s eredetiségeikben.

Ha pedig engem e szándékom véghezvitelében a halál meggátolna, ugyanazon eljárást a kitörlésre nézve Géza fiamra, mint egyik örökösömre bízom, szívére kötván, hogy azt becsületesen és lelkiismeretesen teljesítse mind a nagy elhunyt emléke iránti tiszteletből, ki hozzá is oly különös kegyességgel viseltetett, mind az én rája mint fiamra ruházott bizalomnak megfelelőleg. Azon esetekben pedig, ha a neki még szóval adandó bővebb utasításaim daczára, saját belátása, tudománya és tapintata szerint nem tudná elhatározni, és az iránt kétkednék, mi kitörlendő, vagy közlendő és mi nem, forduljon tanács és végelhatározás végett (különben mély hallgatagságot tartva meg a kitörlendők iránt bár ki más előtt) gróf Széchenyi Bélához a nagy hazafi és ember nemcsak fényes nevének, hanem hiszem erényeinek is örököséhez, kinek mind üdvözült atyja emléke iránta kegyelete, mind ítélete tapintata és irántami szives hajlama ismeretes előttem. Nem szükség bővebben emlitenem, hogy a nagybecsű hagyomány gondosan őriztessék, és a naplókban a kitörlés nagy vigyázattal és pontossággal akként történjék, miszerint azok eredeti alakja, épsége, csínossága és tisztasága különben legkevesebbet se szenvedjen; mert ezeknek így kell átmenni évszázadokra és ezredekre, melyeket ezen nagyra hivatott dicső nemzet, melynek kebelében Széchenyi-szellemek támadnak, bizonyosan élni fog.

Többet szeretnék még felvilágosításul ide iktatni, de nem vagyok képes. Írásm és aláírom saját kezemmel keservesen, majdnem tehetetlen testi állapotomban. Bécsben, április, 28. 1860. Tasner Antal mk.

Bármily megerőltetésembe kerüljön is jelen testi állapotomban, de szükségesnek tartom még tovább intézkednem. A fentebbiekben a naplókban teendő kitérőléseket illetőleg következő változtatást kívánom: Mihelyt meghalok, a naplók tüstént pecsételtessenek le, a nélkül, hogy azokat egy lélek is olvassná, és szinte külön lepecsétlendő kulcsaikkal együtt adassanak gróf Széchenyi Béla kezeibe, kit a fentemlített kitérőlésre ezennel megkérek, miután már tökéletesen megállapodott jellemét, elveit és felemelkedett lelkét ismerem, és e mellett ő áll legközelebb az üdvözlőhöz, ki meg vagyok győződve, ha régi végrendeletét az utolsó időben megváltoztathatta volna, naplóját, miután Béla fia már felnőtt, s ennek kifejlett lelki tulajdonát szinte megismerte, ő reá bízta volna egyedül vagy tán velem közösen. Azon esetre, ha gróf Széchenyi Béla a kitérőlések bevégezte előtt megtalálna halni, (mit a mindenható távoztasson, de mindnyáján halandóknak levén, soha sem tudhatjuk, mikor üt utolsó óránk) a naplók ismét azonnal pecsételtessenek le, a grófi-családi, az én családi, és még egy harmadik hiteles pecséttel, és őriztessenek a gróf Széchenyi család sopronyi levéltárában 10 évig, mely idő elmúltával azok adassanak ki ismét Géza fiamnak, ki a kitérő-

léseket a fentemlített módon, és adandó szóbeli utasításaim szerint pontosan és szintén a legmélyebb hallgatagság mellett eszközölje. Ha pedig a 10. év eltelte vagy a kitörlések bevégezte előtt őt is kiragadná a halál ez életből (mit Isten ne engedjen), akkor mostantól fogva husz (20) évig maradjanak pecsét alatt, és felbontatlanul a naplók a soproni levéltárban híven őrizve, vagy a naplók azon kötetei, melyekben a kitörlések nem volnának tökéletesen befejezve fiam által; a husz év elmúltával pedig a pecsét alatti naplók adassanak a magyar akadémiának át, melyet ezennel arra kérek, hogy összes ülésében titkos szavazattal válaszszon Pest-Budán lakó rendes tagjai közül hármat, kik az ülés színe előtt becsület-szavukat adják, hogy a naplók tartalmából senkivel semmit nem közlenek, s kik a fent megírt kitörléseket, már csak a nagy hazafi emléke iránti kegyeletből is, lelkiismeretesen és magyar emberhez illő becsületességgel fogják elvégezni: mindenkor mind a hárman össze ülve, nem pedig egyenként járván el. A szükséges kitörlések megtörténvén, a naplók lepecsételve ismét adassanak vissza családomnak, vagy további utódaimnak vagy is származékaimnak szabad rendelkezésére.

Ha én nem tehetem éltemben, fiam és többi örökösöm, vagy további származékim a kitörlések után a naplókban megmaradt szövegből a mi közönség elé való nyomattassák ki, szintúgy mint a nagy dicsőültnek többi arra alkalmas kézíratait vagy ebbeli tulajdoni jogukat szintúgy, mint a nagy dicsőült ed-

dig megjelent régi munkáinak új kiadását, vagy kiadásait is, másoknak is átengedhetik egyezség útján — még több következik, de már nagyon elfáradtam. Addig is aláírom, mert soha sem tudjuk megérjük-e a holnapot. Bécs, apríl. 29. 1860. — Tasner Antal mk.

A naplók 4—5 nyelven vannak írva, kikötöm, hogy azok kivonatai akár örököseim s ivadékaim, akár azok engedményesei által, hol a szöveg eredetileg nem magyar nyelven van is szerkeztve, csak magyar nyelven adassanak ki, de úgy, hogy a fordítás által az eredetinek szelleme legkevesebbet se szenvedjen. A naplókban előforduló idézetek azonban természet szerint megmaradhatnak a magok eredeti valóságában.

Kikötöm továbbá, hogy mind azon pénzbeli haszonnak, bár mily csekély legyen is az, melyet örököseim gróf Széchenyi István rám hagyott akár eddig megjelent munkáinak újabb kiadásában, akár kézíratainak és naplói kivonatainak közléséből nyerni fognak, egy tized részét tartozzanak mindenkori a magyar akadémia alaptőkéjéhez csatolni, Bécs, apr. 30. 1860.

Tasner Antal, m. k.

A fentebbiekben következő változtatást teszek: Abbeli intézkedésemet, miszerint a naplókban leendő kitörlések végett gróf Széchenyi Bélát, vagy történető esetre a magyar akadémiát kértem meg, és hogy a naplók Géza fiának csak 10 év múlva adas-

sanak ki, ezennel megszüntnek nyilvánítom, és megsemmisitem.

Miután Isten életemnek még kegyelmezvén, a naplók azon részeit, melyeket a Dicsőült gróf különösen 1841-ki végrendelete után több ízben adott szóbeli bővebb utasításainál fogva tölem megsemmisíteni kívánt, már most magam töröltem ki, és nagy részben tűz által semmisítettem meg, s ekkép halálom esetére a naplók már most családomnál maradhatnak, és maradjanak, és pedig Géza fiam gondja és különös őrizete alatt; ő azoknak megmaradt tartalmából mindazt, mi közönség elé való, sajtó útján tegye közzé; azon netaláni esetekben, ha kétség támadna benne, valjon a naplók valamely része és helye közönség elé és sajtó alá való-e? mindenkor gróf Széchenyi Béla tanácsát kérje ki, egyébiránt tölem bővebben nyert élő szóbeli utasításaimat követvén.

A tiszta jövedelemnek a fentebbiek szerint a m. akademia alaptókéjéhez csatlandó tized részét illetőleg ezt egészen családom becsületére, lelkiismeretességére és emlékem iránti kegyeletére bízom, úgy hogy azt örököseim maguk adják be mindig az akadémiának, az illető költségek és bevételek kíséretében, egyéb vizsgálódás és ellenőrködés rajtok ne történjék.

Megjegyzem még, hogy a megdicsőült grófnak hátra maradt kézírataiból a „Hunnia“ és „pesti por és sár“ egészen be nem fejezett töredék munkái Török János barátoméi, mert ezeket az üdvözült még élteben engedte neki át. A „Hunnia“ már

Török János kezei közt van; a „pesti por és sár“ töredék kézirat hollétét még nem tudom, hihetőleg azon irományok és könyvek közt van, melyeket a hatóság Döblingben részint a házkutatás alkalmával, részint a megdicsőültnek halálakor elvitt, és még nem adott vissza.

Egyébiránt előbbi végrendeleteimnek minden egyéb pontjai a maguk erejében megmaradván, azokat ezennel is újra megerősitem. Bécs, május 28.

Tasner Antal m. k.

A „kézirataim“ szó alatt a dicsőült nemcsak saját keze iratait, hanem széles értelemben birtokában volt mindennemű irományokat, iráscsomókat stb., is értett, mint ezt külön levelei bizonyítják.

Ezen irományok legnagyobb része Paur Iván barátom hű kezei közt van rendezés végett; némely része a bécsi rendőrségnél, része tán Czenken.

Tasner Antal m. k.

18511. Aug. 28. 1861.

Jelen jegyzőileg átfűzött, és megpecsételt három ívet foglaló végrendelet 1861-ki aug. 28-án Pesten tartott tanácsülésben kihirdettetett.

Hamza Máté m. k. jegyző által. 18511. alatt bemutatott, és mai napon szokott módon kihirdetett végrendelet, és pótvégrendelet eredetiben a levéltárba tétetni, másolatban pedig a magyar akademiával és az illető örökösökkel közöltetni rendeltetik. — Eme végrendeletek kihirdetéséért külön-külön 2 ftal járó kihirdetési díj a dijszedő hivatalba befizetendő,

mirégből e jegyzőkönyv a dijszedő hivatal- és számvérőséggel közlendő. — Kelt Pesten, 1861. aug. 28-án tartott tanács ülésből.

Jelen másolat hitelül, Pesten, aug. 30. 1861.

Kada Mihály,

Pest vár. tan. aljegyző h. tanácsnok.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Pótlék-végrendelet.

Eddigi végrendeleteimben tett intézkedéseimre nézve a következő módosításokat s illetőleg változtatásokat teszem:

Kedves nőm életszükségei, az ő személyét illető biztosítások általi gondoskodásom következtében fedezve lesznek, kedves Géza fiam pedig nevelésére, és különösen Angliában maga tökéletesbitésére tett tetemesb költségeim által, képessé vált arra, hogy becsületesége és munkássága által maga-magán segíthessen. Ehhez képest igazságtalan lennék másik két kedves gyermekem iránt, ha kiegyenlítés végett halálom esetére nem nyújtanék nekik némi kárpótlást. Ugyanazért akkép rendelkezem, hogy saját vagyonom, mely adóságaim levonása után fennmaradhat, következő arányban osztassék fel gyermekeim között: Géza fiamnak $\frac{2}{16}$ rész, Alice leányomnak $\frac{1}{16}$ rész s Dénes fiamnak is $\frac{1}{16}$ rész jusson.

Azon haszon és jövedelem pedig, mely a megdicsőült gróf Széchenyi István által nekem hagyott munkáiból, irományaiból, és naplóiból, hagyatékomhoz akármiképp háramolhatik, úgy osztassék fel,

bármilyen csekély leendjen is az, hogy $\frac{1}{6}$ rész nőmé, $\frac{1}{6}$ rész Géza fiamé, $\frac{2}{6}$ rész Alice leányomé s $\frac{2}{6}$ rész Dénes fiamé legyen, Az említett irományok és naplók gondos őrzését családomnak újra ajánlom, különösen a naplókat illetőleg. Előbbi végrendeletemet pótlólag: kívánom, hogy e naplók két zár alatt tartassanak, két különböző kulccsal, melyek közül az egyik örököseimnél, s a mennyiben ezek kiskorúak, gyámjok őrizete alatt legyen, a másik pedig Tenczer Károly, vagy Lejtényi György süveim egyikénél, a melyik tudniüllik Budapesthez közelebb lakik. Tisztelt süveimet kértem fel végrendelem teljesítésére is, kiknek belátása és beleegyezése nélkül az említett iratokkal és naplókkal semmi ne történhessék, sem közzététel tekintetében, sem egyébként, s e részben még régi jó barátaimat, Bertha Sándort és Török Jánost is felkérem, hogy örököseimet, ha hozzájuk fordulnak, tanácsaikkal gyámolítani sziveskedjenek, akár arra nézve: mi közöltessék a naplókban, akár egyéb tekintetben. A láda, melyben a naplók tartatnak, feleségemnél legyen; ennek történhető halálom esetére pedig a magyar akadémia könyvtárában őriztessék. Eddigi végrendeleteim összesen négy ivre irvák: s e pótlék végrendeletem az 5-ik iv. Kelt, Pesten sept. 29-én 1860. esztendőben. — Tasner Antal s. k. — Alólirottak bebizonyítjuk, hogy ezen iratot Tasner Antal ur előttünk saját végrendeletének mondotta, melyet maga irt alá s minket felkért, hogy mint végrendeleti tanuk azt szintén irjuk alá; mit is tel-

jesítettünk. Pesten, szeptember 30-án 1860. — Korizmicz László s. k. mint felkért tanu. — Hajnik Pál s. k. mint felkért tanu, — Bertha Sándor s. k. mint felkért tanu.

18511. aug. 28. 1861. Jelen pótlék végrendelet 1861-ik évi augusztus 28-án Pesten tartott tanácsülésében kihirdettetett. — Török János s. k., mint felkért tanu, — Hamza Máté s. k. jegyző által. 18511.

A bemutatott, és mai napon szokott módon kihirdetett végrendelet és pót-végrendelet eredetileg a levéltárba tétetni, másolatban pedig a magyar akademiával és az illető örökösökkel közöltetni rendeltetik. Eme végrendeletek kihirdetéséért külön-külön 2 frttal járó kihirdetési díj a díjszedő hivatalba lefizetendő. Mi végből e jegyzőkönyv, a díjszedő hivatal és számvevőséggel közlendő.

Kelt Pesten, 1861. évi augusztus 28-án tartott tanácsülésből.

Jelen másolat hitelül. Pesten aug. 30. 1861.

Kada Mihály,

Pest vár. tan. aljegyző h. tanácsnok.

Az atyám gyászos kimúltát követő tizennégy éven át, azaz 1875. május 10-ig, a naplók s a hagyatéknak azon része, mely most pecsétem alatt a m. Földhitel-Intézetnél van letéteményezve, Budapestben lakozó édes anyám őrizete alatt voltak tartva, kinek ezen, nem csekély felelősséggel járó helyzetben folyton tanusított lelkiismeretes gondosságát, soha sem tudom eléggé meghálálni; a hagyatéknak második része pedig, melyet még atyám kérésére, nagyságos Paur Iván kir. tanácsos és akad. t. Sopronyban rendezni és lajstromoztatni sziveskedett, s melynek levelke-lajstroma szinte a Földhitel-Intézetnél fekszik, még most is azon hű kezek őrizete alatt van; ezen szives és hazafias eljárásért, nemcsak családnak tartozik neki hálás köszönettel, de nem kétlem, hogy, az Akademiánk részéről is, a legnagyobb elismerésre fog találni.

A döblingi motozók által elkobzottakról pedig, melyeknek minősége, terjedelme és sorsa előttem máig is „*arcana imperii Thierryensis*” maradtak — soha többé nem hallottunk egy szót se. — Az atyám által említett két naplónak hiá-

nyát én azóta különösen fájdalmasan sinlém, s néha, midőn akaratlanul is egykori szomorú emlékü s eredménytelen kísérleteim jutnak eszembe, úgy érzem magamat, mint kinek (bocsánat e kifejezésért) „fürdésnél toll akad torkán és e kinjában vergődve, véletlenül iszapos hullőre talál lépni!”

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XXI. Összesen tehát a következő napi- és jegyzőkönyvek jöttek atyám kezeihez :

Das Gute und Schlechte, welches ich erfahren.

1814 Dec. 14.	. .	1818 Jul. 2,
1818 Jul. 13.	. .	1818 Aug. 11,
1819 Apr. 9.	. .	1819 Jul. 30,
1819 Jul. 31.	. .	1819 Aug. 15,
1819		2 Gedanken,
1819		Anfang zu meinem
		Országos Széchényi Tagebuche,
1820 Jun. 6.	. .	1821 Mart. 4,
1821 Mart. 2.	. .	1822 Febr. 19,
1822 Mart. 1.	. .	1823 Febr. 9,
1823 Febr. 9.	. .	1824 Aug. 4,
1824 Aug. 4.	. .	1826 Apr. 1,
1826 Apr. 1.	. .	1828 Jul. 3,
1828 Jul. 3.	. .	1830 Jun. 17,
1830 Jun. 18.	. .	1832 Jun. 15,
1832 Jun. 15.	. .	1835 Apr. 6,
1835 Apr. 7.	. .	1838 Febr. 1,
1838 Febr. 1.	. .	1841 Máj. 31,
1841 Jun. 1.	. .	1843 Jun. 30,

1843 Jul. 1. . . . 1845 Mart. 12,
 1845 Mart. 13. . . . 1846 Jun. 12,
 1846 Jun. 13. . . . 1847 Jun 6,
 1847 Jun. 6. . . . 1848 Mart.18,
 Utazások. Triest 1818. Juli 20.

Lebensgeschichte des F.

Gattungen von Pferden etc.

„O möchtest du das Leben“ etc.

Notizzen über Pferde.

Das Verhältniss meiner Leute zu mir.

Metaphysische Untersuchung.

Különféle jegyzőkönyvek.

A mi a meglevő könyveket illeti, atyám tör-
 léseinek azok megmentésére szolgáló jelentősége
 még csak ezután, és különösen azok szemei előtt
 fog legjobban kitűnni, kik hivatva lesznek a gróf
 naplóinak jelen csonkitott minőségét közelebbről
 észlelni, tanulmányozni; én tehát egyelőre csak
 azt merem reményleni, hogy a közöltek által Tas-
 ner Antal emléke honfitársaim előtt is kedvessé vált.

Tollamat azonban mind addig le nem tehe-
 tem, míg atyám végrendeletének a letelt 15 év
 óta érzett és tapasztalt következményeit, s eddigi
 eredményét meg nem világítom, miáltal nem csak
 az „Emlékiratom“ bevezetésében ígért kapcsot ál-
 litom helyre, de egyszersmind erkölcsi tekintetben
 azon kötelességeknek is megfelelek, melyekkel
 atyám hátrahagyott családja és különösen önmagam
 iránt tartozom!

XXI. Azért most, miután szívem sugallatának, mind gróf Széchenyi István dicső emlékét illető határtalan kegyelem, mind pedig feledhetlen atyám iránt táplált hála-érzetem tekintetében legjobb tehetségem szerint iparkodtam megfelelni, keblem boldogító érzetében felkérem a t. olvasót, engedné meg nekem, hogy mielőtt mult évi intézkedéseimről szólanék, előbb atyám végrendeletében kitűzött életfeladatomra vonatkozólag, melynek személyemre nézve legfontosabb lényegét itt még egyszer ismétlem, némelyeket magamról is elmondjak. Mint tudjuk, a végrendelet kivonatának azon véglegesen határozó s positiv parancsát képző szavai így hangzanak:

„Halálom esetére a Naplók már most családomnál maradhatnak és maradjanak, és pedig: Géza fiam gondja és különös őrizete alatt; ő azoknak megmaradt tartalmából mind azt, mi közönség elé való, sajtó útján tegye közzé, egyébiránt tőlem — — bővebben nyert előszóbeli utasításaimat követvén.“

Ennek következtében az atyám halála óta le-
 telt másfél évtized csekély személyemre nézve
 igen gondteljes napokból állott, s ezen idő alatt
 nem egy nyugtalan éjet töltöttem kínos lelki szo-
 rongások között álmatlanul, mert mint a t. olvasó
 is láthatja, igen súlyos felelősség terhelte gyenge
 vállaimat s osztályrészemül e földön nagy gond
 jutott ki nekem, különösen, minthogy egy ugyan
 magasztos, de az avval összefüggésben álló, saját
 csekély erőmet minden tekintetben meghaladó kö-
 telességeknek részint óriási, részint szétágazó ter-
 mészeténél fogva, igen nehéz feladat feküdt előttem
 s várta kezeimtől megoldatását; — — — — —
 fájdalom! körülményeim sehogy sem engedték meg,
 hogy a gordiusi csomót szétvágva, egy szívem és
 eszem által egyaránt ajánlott terv szerint és csak
 egyedül így minden irányban megfelelő és kielé-
 gítő módon fejthessem meg ez élet-feladatot, s
 felelhessek meg az érintett kötelességeknek; más
 úton pedig el nem hárítható akadályok, kivülem
 eső gyarlóságok, és mi tagadás benne, saját gyen-
 géim és gyengeségem érzete is, együttlegesen
 és felváltva, folyton gátolták az elémbe tűzött ma-
 gas czél felé törekvő földi salak terhelte lépteimet;
 mi több, ezen kényszer állapot körülöttem minden
 irányban, itt közelebbről nem jelezhető s annál
 kevésbé fejtegethető feszültséget szült, mely lázas
 valómra zsibbasztó befolyást gyakorolt, tetterőmet
 lankasztá s életemet keseríté.

Hogy magamat képletben fejezzem ki, mondhatom, hogy hosszú évek során át egy, lényegére nézve le nem írható, s egész terjedelmében meg nem határozható sötét felhő vetette árnyékát földi létemre, s legszentebb érzelmeimet, gondolatimat el nem oszlatható homályba burkolá, — — — ez lelkennek kimondhatlan fájdalmakat okozott, melyeknek elviselhetését bizony csak is: „Isten adta“ [szerencsés természetem s könnyű vérem tette lehetővé.

De noha nehéz és kísértő lelki küzdelmek közt folytak le az évek, és súlyosan nyomta vállaimat a meg nem oldható bonyolodott csomó (tangled skein), jó atyám szelleme örködött, s nem engedé, hogy nyomasztó állapotomban, nagy felelőségekkel teli helyzetemben elesüggedjek, sőt ellenkezőleg önmegtágadásra intve, reményre buzdítva, ébren tartotta bennem az erős hitet, mely vezéresillagomul szolgált, s életemnek ezen válságos szakán át egyedüli támaszom volt.

Egyébiránt atyám kegyes tanácsai és utasításai, melyeket különösen súlyos betegségének utolsó szaka alatt (1860—1861) adott, mélyen lelkembe vésődtek, és gondolataimat — a szenvedőnek kimulta óta — úgyszólván szünet nélkül foglalkoztatták; a benyomás pedig, melyet életben adott gyakori nyilatkozatainak, valóban jóserővel bíró szavainak és előrejelző bölcs intézkedéseinek összlete annak fájdalmas, ugymint boldogító

természetével együtt lelkemben hátrahagyott végrendeletének lényegéből eredő, ennek megfelelő, s evvel összefüggésben álló minden későbbi cselekedeteim, — sőt szándékaimra nézve is határozó volt.

Egy, azon benyomásokkal rokon sugallat például, minők parancsolólag vagy tiltólag intve időről-időre, s esetről esetre túlvilági lehelleként vonult el keblemen, mindig sürgetett ugyan, a kezeim közt levő, nyilvánosság elé való érdekes adatoknak, s az atyám emlékére oly fényes világot árasztó tényeknek feltárására, közzétételére, miáltal, — nem kétlem, hogy életfeladatom — „mintegy varázsvessző csapása által,“ — egyszerre meg lett volna fejtve, ugyanazon sugallat azonban egyúttal igen kényes természetű és megfigyelendő körülményekre, s ezekkel összefüggésben álló kötelességekre is utalt, melyeket nékem, felelős helyzetemenél fogva, sehogy sem volt szabad szem elől tévesztenem. „Ex pede Herculem;“ innen eredt, főkép gyöngédség és tapintat-érzelem által javasolt azon határozatom is, mely nékem, például az itt elsoroltakra nézve is, különösen a nyilvános sajtó terén, nem csekély önmehtagadással járó hallgatást parancsolt; noha igen nehezemre esett az ezen önmehtagadásból származó erkölcsi és anyagi tekintetben nem kevésbé hátrányos állapotot, ugyanint pozitív s negatív irányában reám s családomra nézve oly káros következményeket visel-

nem; miről nem egy jóakaróm is tanuskodhatnék*)!

Hogy azonban röviden fejezzem ki magamat: komoly helyzetemben és rendkívüli felelősségemnél fogva nekem a közsajtó útján tiltva volt oly lépés, mely akaratom ellenére is, (bon gré, mal gré) messzebbre vezethetett volna, mint csak a kitűzött cél határáig.

Ezen nyomasztó állapoton nem lehetett sehogy sem változtatni, s ha volt is időről-időre vagy egy ajánlkozó, s talán el is fogadható szives baráti segédkez, minőt különben atyám végrendelete értelmében nékem alig lett volna erkölcsi jogom az iratokba egészen beavatni, félek, hogy az sem segíthetett volna sem rajtam, sem a dolgon! a Dicsőültnek tisztelt fiai pedig, alapos okoknál fogva e tekintetben utolsók voltak, kikhez egyáltalán fordultam volna, mert a részükről el nem kerülhető mélyebb betekintés következtében talán akaratlanul is fájdalmakat okozhattam volna nekik, a nélkül pedig ők sem tehettek volna semmit, mi magas célom elérésére vezetett volna.

Ha reám nézve anyagi tekintetben oly igen nehéz idők s mostoha körülmények nem állanak be, másrészt pedig ha szeretett testvéreim némi fekvőségeiknek méltán feltételezhetett értékesítése an-

* *Jegyzet.* S itt azon nemes gondolkozásu néhány szives jóakarómnak, kik ezen válságos idő alatt nekem jóindulataik jeleit adták, hálás köszönetemet bátorkodom kijelenteni.

nak idején meg nem hiúsul, családom legforróbb: „egy méltó Széchenyi-Archivumnak általunk régóta tervezett felállítására czélzó“ — óhaja talán teljesülhetett volna, holott így, mint a végzet akarta — a helyett, hogy kedvencz-tervünknek áldozhatunk volna, fájdalom! inkább az vált szükségessé, hogy én, mint kinek kezében az erkölcsi hatalom feküdt, arról gondoskodjam, hogy életfeladatomat most már miként oldjam meg? Mert hiszen az élet rövid és tövises . . . ! határa pedig mindennek van e földön! Mint mondom, gondolkoznom kellett tehát, hogy miként felelhessek meg atyám végrendeletében kitűzött azon kötelességemnek, mely családom földi sorsának könnyebbitésére vonatkozik, másrészt pedig, miként teljesítem a számomra ugyanott kijelölt, s szerény felfogásom szerint minden egyéb tekintetet háttérbe szorító azon parancsot, mely az atyám által örökölt szellemi hagyaték nyilvánosság eleibe való részének „sajtó útján történő közzétételét“ írja előmbé és sürgeti! s mely küldetésem szivemben is mindig első helyen állott; mert hiszen az életfeladatomban lényegét képezi!!

Itt azonban meg kell jegyeznem, hogy én még egy Budán 1863. dec. 31-ikén kiállított törvényes okmányban, minden d. gróf Széchenyi István szellemi hagyatékából származható anyagi haszonról kiskoru testvéreim javára lemondtam, kik jó anyámmal együtt, áldozatkészségök által, nékem később

az innen eredhető anyagi hiányt tizszeresen kárpótolták; -- de a mellett én mindenkorra fentartám magamnak erkölcsi, ugymint egyéb tekintetben — azon jogokat és terheket, melyek atyám e tárgyra vonatkozó végrendeletének értelmében számomra kijelölvék és egyedül engem illetnek.

Ezen, itt előre bocsátott és felejthetlen atyám gyászos kimulta óta reám nézve oly válságos időszakot megvilágító vallomásaim után, ismét felveszem a tetteleg történeteknek feladatoma vonatkozó fonalát, és még elmondom azon újabb tényeknek és körülményeknek lényegét, mely a „szellemi kincsnek,“ a tudományos akademia tulajdonába juttatását foglalja magában, mi gróf Lónyay Menyhért ő excellentiájának jeles „Ismertetője“ által már mult évben köztudomás tárgyává vált.

Mint a „szellemi hagyaték“ természetéből is ki fog tűnni, az bizonyos, hogy annak kimerítése, feldolgozása, megvilágítása és méltó alakban eszközlendő kiadása általam alig teljesíthető munkát igényelt volna; lehetséges, hogy atyám, — ha él — Török János boldogult barátjával egyesülve — s (mint tervezék) több éven át ernyedetlenül dolgozva, talán megbirkozandának végre az óriási feladattal, . . . de én, „következetes kiviteli szándékkal,“ — abba egyedül még csak belefogni sem mertem volna!

A grófnak ifjúkori naplóiból azonban mindig szerettem volna egyet-mást közölni, sőt utazásai-

nak leírása, magyar, német, angol, francia nyelveken irt aphorismái, igen alkalmasok lettek volna a kiadásra, de a módozatokra s kivitelre nézve, különösen megbízatásom követelményeinek szigorú megfigyelése mellett, egyesség alig jöhetett volna kiadóval létre.

Ha egyáltalán valakinek szabad betekintést engedek a naplóba, ezen kivételt addig is, míg azoknak jövődő sorsa végképen el nem dől, bizonyosan vagy boldogult Török János barátunk, vagy pedig n. Béreczy Károly feledhetetlen barátom irányában teendém, kik annak idején mindketten ajánlkoztak és a kiadással összeköttetésben álló munkára hajlandók is lettek volna. De ily eljárásnak egyrészt még nem volt ideje, másrészt pedig egyéb körülmények sem engedék azt meg.

Egyébiránt a hagyaték ügyének méltó megoldása tekintetében az elsőbbséget bizonyos feltételek és módozatok mellett, már kegyelet-érzetem alapján is, mindig a dicsőültnek magas családja számára tartva fenn, — mind a közvélemény, mind barátaim nézete és saját meggyőződése egyaránt a „nemzetre,“ illetőleg a m. tud. akademiára utaltak, minek következtében mérvadó helyeken nem egy izben pendittetem meg mások által a dolgot, de mód hiányában-e? vagy más még fontosabb okoknál fogva, ez, mint láttam, egyáltalán nem talált oly viszhangra, mint gondolható s részemről méltán elvárható lett volna; — így én a

tárgyra nézve hivatalosan soha senkivel nem érintkeztem, sőt az komolyabb pourparler-re sem került, . . . mi iránt meg voltak nekem is saját nézeteim. Különben én azt mindig csak a legnagyobb, s reánk nézve nem kevésbé hizelgőbizalom jelének tekintém, mert azon tartózkodásból, illetőleg az ügy állásában való általános megnyugvásból bátran következtethetém, hogy a közvéleményt is azon meggyőződés uralja, miszerint gróf Széchenyi István szellemi hagyatéka, ezen szent ereklye s a nemzet előtt is oly becses kincs, addig is a lehető legjobb kezekben van, stb. . . . Igen ám, de meddig? mert azt is tekintetbe kell venni, hogy az ember öregszik és halandó; saját csekély személyemre nézve pedig, mely iránt szinte vannak némi szerény kötelességeim, nem láttam át, hogy az szent, de igen nehéz terü, — be nem tölthető kötelességek s a bizonytalanság érzete miért terhelje roskadozó vállaimat talán halálom órájáig? — — — s itt meg kell vallanom, hogy az édes hazánkra nézve oly üdvös, most már majdnem kilencz év óta fennálló új aerának kezdete óta mind vártam, hogy az illető magas helyről az ismert ügy megoldására vezető komoly szándéknak valami kis jele adassék, annál is inkább, miután a tud. akadémiának Istenben boldogult előbbi nagyérdemü elnökei a dologról nemcsak atyám végrendeletéből, de szóbeli információ és figyelmeztetések következtében is, elegendő tudo-

mással birtak. De minthogy az ügy ohajtott megoldásának érdekében semmi bátorító jel nem adott, csekély személyemet sehoggy sem illethette a bizonyosan létező igen alapos okokat fürkészni, feszegetni.

XXII. „Sed est modus in rebus“ . . . azért végre is a sors csapásai, de különösen saját betegeskedésem következtében keblemben támadt erkölcsi kételyek és aggodalmak sürgetéseinek engedve — kénytelen valék az iniciatívát személyesen megtenni, s miután az erkölcsileg, anyagilag s jogilag érdekeltek beleegyezéséről meggyőződtem volt, ügyemnek kegyes felkarolására a tudományos akadémia mostani nagyérdemű elnökét, gróf Lónyay Menyhért ur ő excellentiáját kértem fel.

S itt mindazok után, miket elsoroltam s a t. olvasó szives figyelmébe ajánltam, hogyan fejezzem ki hálámat, melyet ő excellentiája iránt oly melegen érzek?! ki, a nagy szellemi kincsnek egész jelentőségét felfogva, velem egyenesen és férfiasan értekezletekbe bocsájtkozott s e mellett irányomban oly előzékenyen szives volt — mondom irányomban, ki évek óta a visszavonultság homályában töltöm bús napjaimat! — . . . Ő excellentiája ez alkalommal mindjárt oly kegyes volt, engem az „Önismeret“ kiadatásának könnyebb eszközletésére nézve is útbaigazítani s magas pártfo-

gásába venni. Különben én öt nemcsak előszóval, de levél útján is mindenekelőtt azon indokokról értesítém, melyek engem d. gr. Széchenyi István szellemi hagyatékának a m. tud. akademia részére történt felajánlásánál vezéreltek. Ennek következtében, s miután ő excellentiája ügyembe még 1874 vége előtt mélyebb pillantást vetett, köztünk 1875. év elején, a hagyatéknek az akademia tulajdonába juttatásáról szolgáló eljárás és ennek módozatai iránt több rendbeli értekezletek és levelezések folytak, melyeknek végeredménye, lényegére nézve, a grófnak e tárgyra vonatkozó közleményeiből (lásd: „Gróf Széchenyi István és hátra hagyott iratai“) honfitársaim előtt már ismeretessé vált.

Midőn tehát ő excellentiájának böles intézkedéseiert, melyek boldogult atyám, ugymint saját legforróbb óhajom mielőbbi létesítésére fognak vezetni, itt őszinte hálámat fejezem ki, egyszersmind kedves kötelességemnek tartom a köztünk létrejött s levél alakjában megkötött egyességet „Emlékiratomba“ fűzve, egész terjedelmében közölni.

XXIII. Az atyám pótvégrendeletének értelmében megkivántató aláírásokkal ellátott levél így szól:

*Nagyméltóságú gróf Lónyay Menyhért urnak,
mint a magyar tudományos academia elnökének
Budapesten.*

*Nagyméltóságú gróf!
Kegyelmes uram!*

Dicsőült gróf Széchenyi István minden naplóját, jegyzeteit, kéz- és egyéb iratait végrendeletileg felelhetetlen atyámnak, néhai Tasner Antalnak hagyta. Midőn ez az öröklött kincset családjának hagyományozá, végrendeletében egyuttal kinyilatkoztatá, hogy az ezen tulajdonból háramolható anyagi haszon és jövedelem a nevezett család földi sorsa biztosítására és javítására van szánva.

De minthogy különösen szívesen fekszik, hogy a nagy hazafi naplói és kéziratái a jövődőség számára hiven megőriztessenek és fennmaradjanak, továbbá, hogy ezekből, boldogult atyám végrendeletének értelmében, a közönség elé valóik sajtó útján közzététessenek, mi által a dicsőültnek atyámhoz írt leveleiben

és előszóval is gyakran nyilvánított szent ohaja teljesítve lenne: küldetésemnek minden tekintetben legjobban és leghivebben vélek megfelelni, ha ezen hagyomány-kincset, az itt alább elősorolt feltételek mellett a magyar tudományos akademiának felajánlom:

1. Ez alapon előszóval történt kölcsönös megállapodásunkhoz képest, én a boldogult édes atyám néhai Tasner Antal urtól Bécsben 1860. apr. 30-án illetve május 28-án kelt végrendeletében és Pesten 1860. sept. 30-án kelt pótvégrendeletében nyert meghatalmazásnál fogva, eladom Excellentiádnak, mint a magyar tudományos akadémia elnökének, és Nagyméltóságod megveszi tőlem a magyar tudományos akadémia nevében és számára: gróf Széchenyi István minden naplóját, jegyzeteit, kéz- és egyéb iratait, miket a dicsőült gróf 1841-ben kelt végrendelete által boldogult édes atyámnak, ez pedig nekünk örököseinek hagyományozott 20,000 frtéért, azaz huszezer frtéért osztr. értékben, és azonkívül azon százalék-jutalékért, mely jelen levelem végén tüzetesen formulázva van, mint kölcsönösen megállapított vételárért.

2. Ezen gróf Széchenyi István-féle hagyaték tekintélyesebb része jelenleg édes anyám özv. Tasner Antalné által őriztetik pesti lakásán (felső erdősor 1. sz.) s ő azokat Excellentiád kívánságára mindkét részről pecséttel kellőleg lepecsételve, a pesti magyar földhitel-intézetnél, mint őrzőnél annak letéti térítvénye mellett tiszta letétemény gyanánt le fogja tenni.

3. Jelentéktelenebb többi része ez okleveleknek jelenleg Paur Iván urnál, a gr. Széchenyi család közös levéltárnokánál Sopronban, szintén mint tiszta letétemény létez és általa őriztetik. Minden egyes darabról ő külön térítvényt állított ki édes atyámnak. Ezen térítvényeket édes anyám szinte le fogja tenni a magyar földhitel-intézetnél az imént irt módon és irományokkal együtt. Ezen térítvények erejénél fogva Paur Iván ur a nála deponált gr. Széchenyi-féle iratokat, bármikor nekem vagy rendeletemre kiadni tartozik, és én ebbeli visszakövetelési jogomat (az alábbi 8. pontban foglalt föntartással legyen mondva) Excellentiádra, mint a magyar tudományos akadémia elnökére szavatosságom mellett ezennel átruházom.

4. Ezen összes irományoknak, melyek jelen eladás-vételnek tárgyai, lajstromát már volt szerencsém benyújtani, s most újra ide mellékelt s általam aláirt egyik példányban ezennel általadom excellentiának; másik példánya, melyet nagyméltóságod aláírni kegyeskedett, kezemnél marad.

5. A jelen levél 1. pontjában kikötött vételárnak határozott része, t. i. huszezer frt tőke-összlet, néhai Tasner Antal édes atyám örököseinek Budapestén jövő 1876. évi január 1 napjáig fizettetik ki készpénzüil kamat nélkül Excellentiád mint a magy. tud. akadémia elnöke által oly nyugta mellett, melyet édes anyám özv. Tasner Antalné, továbbá nagybátyám Lejtényi György mint atyámnak végakara-

tilag kinevezett végrendelet végrehajtója, és magam együttesen állítunk ki.

6. Az első pontban megírt vételár fejében egyszersmind gr. Széchenyi István eddig már nyomtatásban megjelent összes műveinek újból kiadási jogát is, mely a dicsőült grófnak és édes atyámnak végrendeletei alapján n. Tasner Antal örököseit kizárólag illeti, szintén a magy. tud. akadémiára, mint revőre átruházom.

7. Az 1876. január 1-ig édes anyám a magy. földhitel-intézettől az ott deponált irományokat vissza nem veheti; Excellentiád azonban azonnal követheti és átveheti azokat a m. földhitel-intézettől, mihelyt a huszezer frt. részünkre le lesz fizetve, mely fizetésekor anyám a m. földhitel-intézettől nyerendő letéti térítvényt excellentiádnak átadni és átengedményezni tartozik.

8. Ha azonban jövő 1876. Január 1-ig a föntírt huszezer frt. a föntírt módon nekünk, Tasner Antal-féle örökösöknek ki nem fizettetnék: az esetre jogom a föntírt gr. Széchenyi István-féle összes irományokról — azokról is, melyek jelenleg Paur Iván urnál léteznek és letétezvék — szabadon rendelkezhetni, ugyszintén Széchenyi István gr. már megjelent műveit újból kiadni, és édes anyámnak joga a magyar földhitel-intézetnél leteendőket onnan a térítvény visszaadása mellett visszakövetelni és visszavenni — újból föléled és jogosult leszek, akár jelen

megállapodást egy újabb határidőig meghosszabbítani vagy más újabb szerződést kötni, szóval a gr. Széchenyi István-féle irományokról és kiadott összes műveiről atyám végrendeletei értelmében szabadon rendelkezni.

9. Az első pontban kikötött jutalék mindazon nyomtatvány-kiadványoknak, melyeket a m. t. akadémia néh. gr. Széchenyi István már megjelent munkáiból, továbbá naplóiából, jegyzeteiből, kéz- vagy egyéb irataiból és levelezéseiből sajtó útján közrebocsájtand, tiszta jövedelme 20% azaz husz százalékaiban állapított meg köztünk; értvén tiszta jövedelem alatt azon összeget, mely az irodalmi szerkesztés, nyomtatás, elárusítás és könyvkereskedői kezelés költségei, szóval minden szükséges készkiadás levonása után fennmarad. A leszámolás évenként történik, a jutalék-összletek nyugtázása pedig ugyanazon módon, mint az 5-ik pontban írva van.

10. Ezen levelet kivülem még édes anyám és Lejtényi György nagybátyám, mint végrendelet-végrehajtó, beleegyezésük és hozzájárulásuk jeléül sajátkezüleg szintén aláírják.

Jelen sorok tartalma rám és érdektársaimra nézve azonnal kötelezővé válik, míhelyt nagyméltósággal jelen levél hű másolatát a benne foglalt ajánlat és megállapodás elfogadása jeléül, sajátkezüleg aláírván, kezeimhez szolgáltatni kegyeskedik, vagy mivel kegyelmes uram szóval már kijelentett magas beleegyezésének erősítésére egy megfelelő tartalmu ellen-

levélben nyilatkozni méltóztatik. A mire is excellentiádat alázatosan felkérem.

Mély tisztelettel

Nagyméltóságodnak

*Budapest, 1875. apr. 26-án alázatos szolgálja
Tasner Géza s. k. — Özv. Tasner Antalné s. k. —
Lejtényi György s. k.*

Ezen levélnek ő Excellentiája részéről történt elfogadása pedig a következő:

Tekintetes Tasner Géza urnak

Budapesten.

Folyó 1875. április hó 26-án kelt s kifejezett kíváratához képest ide lemásolt levelét vettem.

Az ott körülírt ajánlatot, a levél tartalma szerint, a következő megjegyzéssel elfogadom:

1. A mint ezt magán beszélgetésünk alkalmával is kifejeztem, én csakis arra vállalkozom, hogy e nagybecsü nemzeti kincsnek a magyar tudományos akadémia részére megszerzéséül aláírási gyűjtést indítok meg; s a mennyiben az így begyülemdő összeg a kikötött huszezer frtot fedezi, ezt ezen célra fordítom. Ha azonban a megkívántató összeg 1876. évi január hó 1-ig be nem folynék: úgy a föntebbi levél 8-ik pontja szerint minden további kötelezettség kölcsönösen megszűnik, s a szabad rendelkezési jog kölcsönösen föléled.

2. Gróf Széchenyi István eddig már nyom-

tatásban megjelent összes műveinek újból kiadási joga akként értendő, hogy ez mindenkorra kiterjed.

Felkérem ennél fogva a tekintetes urat, hogy ezen levelém vételéről azon kijelentéssel, hogy megjegyzéseim elfogadtatnak, értesíteni sziveskedjék.

Budapest, 7. május 1875.

Gr. Lónyay Menyhért s. k.

Nem sokára ezen egyezkedésünk után gr. Lónyay kitünő „Ismertetője“ jelent meg, melynek bevezető sorait, a t. olvasó engedelmével, azért tartom szükségesnek itt ismételni, minthogy az ürt, mely e helyen dolgozatomban támadna, én nem lennék képes jobban betölteni.

XXIV. Előszó és ajánlat. (Idézet.)

Midőn a „Budapesti Szemle“ t. szerkesztőjének, Gyulai Pál urnak gróf Széchenyi hátrahagyott iratairól szóló ismertetésemet kiadás végett átadám, azzal a feltétellel tettem, hogy a „Budapesti Szemle“-ben való megjelenése után külön lenyomatban is kiadhassam.

Ez újabb kiadást ajánlom hazánk minden egyesületének, a kaszinóknak, olvasó- és társasköröknek, melyek bizonyára meg fognak arról emlékezni, hogy a társadalmi téren az egyesületi üdvös tevékenységnek is első megindítója Széchenyi volt. —

Ezen munkát megküldöm mindamaz egyesületeknek, melyeknek létezése és székhelye tudomásomra jött, melyeket egyszersmind aláírási ivvel is megkeresek, kérve, hogy ez ivre az egyesületek és azok tagjaik, s velök más buzgó, a vidéken lakó honfiak adományaikat följegyezzék, melyekből megszerzendők lesznek gróf Széchenyi István hátrahagyott iratai és már megjelent munkáinak tulajdonjoga. A kéziratok a. m. tud. akadémiánál

fognak letéetni és a munkák kiadó joga is átmenne a m. tud. akadémiára.

Minthogy a m. tud. akadémia feladata lesz Széchenyi kiadott és kiadatlan munkáit, naplóit egy gyűjteményben közzé tenni, ez által mindazok, kik e célú adományaik által előmozdítják, marandó becsü szellemi emléket alkotnak Széchenyi számára.

Nem nagy az összeg, mely e célra kívánatik: husz ezer forint. Ugy hiszem, ha egyedül a 20,000 frtnak mielőbbi beszerzése lett volna célom, arra elég lett volna felszólítást intéznem amaz egy pár száz buzgó hazafihoz, kiknek nevét minden üdvös intézménynél állandóul mint áldozatkész honfiakét feljegyezve találjuk.

De Széchenyi hátrahagyott iratainak ismertetésénél nem ez volt a célom. Gróf Széchenyi István életét az egész hazának és nemzetnek szánta, s mert ő milliók érdekében sikeresen fáradozott, méltán megérdemli a magyar nemzettől, hogy nem néhány százan, hanem a nemzet minden osztályából ezerek járuljanak a szellemi emlék megalapításához abban az évben, mely félszázados évfordulója Széchenyi üdvös működése és a nemzet regenerációja kezdetének.

Bizván a nemzet kegyeletében és hálaérzetében, mely nemzeti jellemünk fényoldalaihoz tartozik, kötöttem meg f. é. april 26-án özv. Tasner Antalné asszonynyal és Tasner Géza és Lejtényi

György urakkal, — az utóbbival mint néhai Tasner Antal végrendeleti végrehajtójával — az egyességet, mely szerint Tasner Antal 1860. április 20-án kelt végrendeletében nyert meghatalmazásnál fogva a Tasner örökösök eladák nekem, mint a m. tud. akadémia elnökének gróf Széchenyi Istvánnak minden naplóit, jegyzeteit, kéz- és egyéb iratait, melyeket a megboldogult gróf Széchenyi István 1841-ik évben kelt végrendelete által néhai Tasner Antal urnak, az pedig örököseinek hagyományozott, husz ezer forintért osztrák értékben. Ez árba be van tudva a gróf Széchenyi végrendelete szerint a Tasner-örökösök tulajdonához tartozó Széchenyinek már nyomtatásban megjelent összes műveinek kiadó joga is; az eladó örökösök még azt kötötték ki maguk részére, hogy mindazon újabb kiadványoknak, melyeket az akadémia megboldogult gróf Széchenyi Istvánnak megjelent munkáiból, továbbá naplóiból, jegyzeteiből, kéz- vagy egyéb irataiból és levelezéseiből sajtó útján közrebocsátand, a tiszta jövedelem 20%-a illesse az örökösöket — a tiszta jövedelem alatt értvén azon összeget, mely a szerkesztés, nyomtatás, elárusítás és könyvkereskedői kezelés költségeinek, szóval minden szükséges készpénzbeli kiadásnak levonása után fenmarad.

Ez egyesség értelme szerint május 10-ik napján az összes iratok ládába elhelyezve, a Tasner örökösök és az én pecséttemmel ellátva, térítvény

mellett a m. földhitelintézetnél letétettek, oly feltétellel, hogy a letéti jegy a m. tud. akadémia elnökségének átadatván, a földhitelintézet az akadémiának kiszolgáltatassa, mihelyt a Tasner örökösöknek a 20,000 frt. készpénzben kifizettetik.

A 20,000 frt. kifizetésének véghatárnapjául közös megállapodással 1876. január 1-ső napja tüzetett ki.

Ha a vételár, — mint nem kétlem — egyesek adakozásából begyürend, gróf Széchenyi összes hátrahagyott iratai a nemzet tulajdonává válván, a m. tud. akadémiában lesznek őrzendők.

Ha — mint remélni lehet — 20,000 frtnál nagyobb összeg fog egybegyülni, az esetben a begyült felesleg a m. tud. akadémia tulajdonává válik és abból fognak Széchenyinek előbb megjelent és hátrahagyott iratainak kiadó költségei fedeztetni, illetőleg előlegeztetni.

Az aláírási ivec, vagy aláírás nélkül is bekiüldetni szándékolt összegek elfogadtatnak a m. földhitelintézet pénzügyi osztálya által, mely szives készséggel ajánlkozott az összegek kezelésére és az aláírási ivec beérkezte után számadás-tételre, mely számadás, ugy az aláírások eredménye, időről-időre közzé fog tétetni. Mindazok, kik aláírási ivet kivánnak, legyenek szivesek egyenesen hozzám fordulni.

Bizton hiszem, hogy azok, kik Széchenyi emléke iránt kegyelettel viseltetnek és ismertetésem-

ből meggyőződnek e szellemi kincs nagyfontosságáról, mely nemcsak Széchenyi működésére vet új világot, hanem hazánk harmincz évi történetének megírásánál is nagy becszel bír: nem fognak késni a kegyelet adóját leróni ama férfiú irányában, ki meginditá a mozgalmat, melynek áldásait ma a haza minden polgára egyaránt élvezi.

Kelt Budapesten, 1875. pünkösd napján.

Gróf Lónyay Menyhért.

* * *

Rövid idő múlva a legfájdalmasabb csapás érte családomat, mert szenvedésektől, testben lélekben megtört, áldott jósaгу hajadon nővérem jobblétre szenderült; ezen gyászeset és egyéb körülmények, a legnagyobb befolyást gyakorolták arra, hogy én, a tud. akademia Nmlgu elnöke („Ismertetőjé“-ben mondott) lelkes szavainak eredményteljes hatásában bizva, szerződésünk nyolczadik pontjának megváltoztatása tekintetében, a kénytelenség parancsának engedtem; midőn alant közlendő nyilatkozatunk jött létre.

Itt azonban el nem mulaszthatom megjegyezni, hogy miután erősen meg valék győződve: miszerint szerződésünk 8-ik pontjának szoros fentartása mellett az ott feltételezett eshetőség vagy nem fog bekövetkezni, vagy ha igen, nékem ennek daczára is sikerülend kifejlesztett forró óhajom szerint jární el az ügyben, — nem kevésbé szomorított:

hogy végre is kénytelen valék az említett pont lényegén változtatni; mert ez által, egy azóta fájdalmas ténynyé vált, de másként részemről alig feltételezhető lehetőségnek, a legtágabb ajtót nyitám !

„Sed confido, conquiesco-sic-donec !“

XXV. Nyilatkozat.

A dicsőült gróf Széchenyi István hátrahagyott irományainak a m. t. akadémia tulajdonába átbo-csátása tárgyában egyfelől az akadémia elnöke gróf Lónyai Menyhért ur ő nagyméltósága, másfelől néhai Tasner Antal örökösei között Budapesten 1875. apr. 26-án illetve május 7-én kelt egyezményben egyéb feltételek közt (8. pont.) az van kikötve, hogyha jövő 1876. január 1-ig az ott megírt 20,000 frt. tőke-összlet Tasner Antal örököseinek az ott megírt módon ki nem fizettetnék, az esetre Tasner Géza urnak joga a gróf Széchenyi István-féle irományokról szabadon rendelkezhetni, s a gróf kiadott műveit újból kiadni és özv. Tasner Antalnénak joga a m. földhitel-in-tézetből az ott letétezett irományokat visszavenni, újból feléled stb.

E helyett mai napon a következő változtatásban egyeztek meg az alóírottak:

1. *Egyfelől az ő excellentiája által e célra immár megkezdett országos gyűjtésből beérkezendő pénzek nem egyszerre a gyűjtés berekesztésével, ha-*

nem haronként, a mint begyültek, a már eddig begyűlt pénzek pedig már mai napon fognak özv. Tasner Antalné asszonynak rendes nyugtájára a föntírt 20,000 frt. vételár lefaragására a m. földhitelintézet által kifizettetni.

A mely summák pedig 1875-ik évben aláíratlak ugyan, de készpénzüil az aláírók részéről ki nem fizettettek: azokat a m. t. akadémia az aláírási kötelezettektől be fogja hajtani, és ha készpénzüil csak 1876. Jan. 1-je után folynának is be, a 20,000 frtnyi vétel-ári tőke teljes kiegyenlítéseig özv. Tasner Antalné asszonynak átadni.

2. Viszont Tasner Antalné ennek fejében a m. földhitelintézetnek letéti térítvényét, engedményirel el látva ő Excellentiájának 1876. január 1-én még azon esetre is átadni tartozik, ha az ő Excellenciája által e célra folytatott gyűjtésből f. é. végeig kevesebb fizettetett volna ki Tasner Antalnénak, mint a praeliminált 20,000 frt.

3. Jóllehet ő Excellenciája az általa e célra megindított gyűjtést f. év végével berekeszti és eredményéről a közönségnek beszámol:

mindazáltal az oly összletek, melyek még 1876. január 1-én tul is fognának ezen 20,000 frtnyi vételár céljára önkéntes aláírás vagy végrendeletek útján befolyjni, ennek a 20,000 frtnak teljes kiegészítéseig szintén özv. Tasner Antalné asszonyságnak pótlolag kifizetendők.

4. A f. évi április-májusi egyezmény egyéb, itt világosan meg nem változtatott kikötményei épségben maradnak.

Kelt két egyenlő példányban.

Budapest, 1875. június 9-én.

Özv. Tasner Antalné s. k.

Tasner Géza s. k.

Budapest, 1875. június 9-én.

Grof Lónyay Menyhért s. k.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

XXVI. Honfitársaimnak itt, atyámtól nyert megbízatásomban követett eljárásomról, s az ennél reám nézve irányadó indokokról s körülményekről mintegy beszámoltam; hogy azonban magam iránt igazságos legyek, ezt én még azon esetben sem mulasztottam volna el megtenni, ha noha, fájlalva ugyan, de kénytelen lettem volna: a hagyatéknak nyilvánosság eleibe való részének sajtó útján történő közzétételét, talán valami más módon, mint épen a m. tud. akadémiának, különben mindig szívesen hordott kegyes közbenjárása útján eszközölni; mert a mi különösen a „közzétételre“ vonatkozó, s így főkötelességemet illeti, ehhez még a Dicsőültnek ifjúkori naplóiból évek előtt meritett erős meggyőződése is járult, hogy az iratoknak mielőbbi kiadására czélzó, — saját határtalan kegyelet érzetemmél oly szoros összefüggésben álló azon tartozásom, mely Széchenyi István nagyságát különösen mint „Ember“, s nemcsak honfitársaim, de az egész művelt világ szemei előtt emeli ki, — részemről, mindezekelőtt megfigyelendő volt, és így annak lerovása,

szétágazó kötelességeim közül, mindig az elsőnek lett volna tekintendő.

De hogy még egyszer visszatérjek atyám pótvégrendeletére, ebből tapasztalható, hogy ő anyagi tekintetben engemet hagyatéka legkisebb részére szorított, mely a maga nemében, s mi végszándékát illeti, igen bölcs, más tekintetben pedig csakis méltányos — eljárásának igazolására ő ott alapos érveket is említ fel; — ezek azonban tényleg, s mint én csak később láttam, korántsem képzék az őt vezérlő fő indokot, mert ámbár a világ azon igazságos tettét, másképen is magyarázhatá, ennek — nem kétlem — valódi alapja az volt, hogy én, megbizottja, a kezeimbe helyezett hatalomnál fogva, összes törekvéseimet annál bizonyosabban az iratok közzétételére, — azaz: imádott urának dicsőítésére fordítsam; e végre ő halála után engem a minimumra reducálva, ily kézzel fogható módon akart az általa kijelölt szent cél követésére sürgetni, sőt kényszeríteni.

Ezen intézkedésének bölcseségét elismerem és bámulom: de oh! áldott jó atyám, ki egész még hátralevő erejét a naplók megmentésire fordítá és ezeket „mirabile dictu“ meg is menté, már nem tanulhatta ismerni az akadályokat, melyek végrendelete lényegének biztos, teljes és következetes kivitelét gátolák s melyek e kísérletnél, csekély erőm elibe gördülhettek volna. Így én, ki egyedül soha nem felelhettem volna

meg a nagy munkának, — ugyan rokon természetű, de még sokkal fontosabb okoknál fogva, mint a minők kezemet ezen „Emlékiratom“ megírásában máig gátlák, a hátrahagyott iratok közzétételére nézve is évekig tétlenségre voltam kárhoztatva, s kénytelen valék az ellenem tanuskodó látszat, meg nem érdemlett odiumát viselni . . . tünni !

Itt azonban önigazolásomra szükségelt vallo-másaimnak önmegtagadásom szabta határa kezdődik, mert a mi szegény haldokló atyám által sem sejdített alapos okaimat illeti, ezeknek feltárása, épen oly felesleges volna, mint azon legbensőbb indokoknak bővebb felderítése, melyek atyámat a napi-könyvek tekintetében követett szigorú eljárására vezérelték, midőn dicsőült urának adott szent ígértét beváltá, kinek ez alkalommal, egy átyámtól hallott bölcs mondását kell idéznem, melynek értelme a következő :

„Azok, kiknek éltük oly nyugton foly le, hogy nem is jöhetnek helyzetbe, melyben önmagukkal meghasonlani lennének kénytelenek, soha ne ítéljenek azon nyomasztó sors felett, mely másokat szorongat, mert bizonyára megsirathatnák!“

Az én sorsom pedig fájdalom ! maga az ön-megtagadás ! — és csak Isten tudja, hogy fordul-e jobbra ?

Ezzel befejezem „Széchenyi szellemi hagyatékának“ eddigi élethű történetét, de hogy a ne-

talán kevésbé figyelmes t. olvasó elméjében is tisztán tükröződthessék vissza, különösen az atyám végrendelete utániakról itt elmondottak hű értelme, ezt, egy talán találó rövid regében bátorodom megvilágítani, — — — melyet, mondjuk hogy álmotam; — — — egyébiránt sem ezen állításom, sem „képletem“ nem esik messze a valótól!

Ósi regénk ilykép hangzik:

„Gond-teli“. (Egy rege.)

Volt egyszer egy bölcs államférfi és híres zászlós ur, honának legnagyobb fia — kinek szelleme azóta nemzete felett lebeg, dicső emléke pedig, annak szívében, örökké élni fog.

E dicső vitéz, végtelenül szerette népét, mely érzetében egész életét annak szentelé s áldozá fel — — — halála esetére pedig, hogy szelleme örökre honfi-társai közt maradjon, még éltében bölcs intézkedéseket tett volt, s ezeknek végrehajtását, régi hű szolgájára bizá. — — — —

Végre be is következett a hiveit sujtó gyász-eset, de idő előtt s váratlanul — — — mire hű szolgája, ki szegény már ekkor ugy is meg volt törve bánatában, csakhamar követte szeretett urát, fájdalom! mielőtt ennek „szellemi hagyatékára“ vonatkozó megbízatásán kívül, még saját legforróbb ohaját is teljesíthette volna.

Igy ezen általa szándékolt munkát, a megbízott fia örökölte, kit is ennek következtében,

mert küldetése ugyancsak nehéz volt, elbeszélésünkben „Gond-teli“-nek neveziink.

Ez tehát az általa őrzött kincscsel, atyjától nyert bajos megbízatásában, megindult az uton, melyet számára elődje kijelölt volt, de melyen eleibe leirhatlan akadályok gördültek. — — — Vándorunk az értékes nehéz teherrel vállán, évekig s éveken át botorkálva halad a göröngyös ösvényen, s igen meredek helyekre is ér, hol ámbár céljához talán közel, sokszor már alig bir felkapaszkodni a mentő csúcsra — — — sőt elfáradva, kimerülve néha vissza felé is kezd csuszni; — — — A mélység tátong alatta, de drága terhét le nem teheti szegény, — — ha elsikamlík lába, elvész s talán együtt vész vele a kincs is, — — — ha nem siet segítségére senki, bizony a mélységbe zuhan avval. — — — — —

De ki legyen hát a védőr? — — — — —

Ezalatt a nagy dicsőültnék nemes és büszke hivei, ősi váraikból bánat-telt kebellet tekintenek le az alatt kigyózó sziklás utra és a távolból figyelve kísérik szemeikkel „Gond-telink“ küzdelmeit; — — — Ám lehet, hogy néha komor gondolataikban, nem épen a legigazságosabban ítélik meg a fáradozót s törekvéseit, mert nem ismerik a küzdő vándor terhét, mely vállait nyomja, sem az akadályokat, melyek lépteit gátolják. — — — — —

De oh ne ítéljenek túl-hirtelen! mert „Gond-teli“-nek, ha ifjúsága teljes erejében eleinte kissé könnyen is vette a dolgot, s füttyörészve indult meg útján, nem saját hibája volt ám, hogy később azon annyi volt az akadály! S hogy a nehéz málhával vállán, fel nem tudott a meredekre jutni, sőt hogy végre utravalója is kifogyott szegénynek! — — A terhet nem tehetette le, de el sem oszthatta, s az igen súlyos levén, „Gond-telit“ mindinkább lefelé kezdé huzni a mélység felé.

Idegent nem hívhatott segítségül, mert ennek bérét az őrizetére bizott kincsből kellett volna megfizetni, de azt még csak málhájába sem engedhette betekinteni, mert volt abban oly dolog is, mi nem volt idegen szemek elé való, sem pedig avatatlan kéz által érintendő, pedig a világ oly igen kíváncsi, hát mikor még segítségül hívják!

„Gond-teli“-nek kegyeletérzete még azt is tiltá, hogy panaszkodják (de ez nem is volt természetete soha) sőt zaj csinálástól is tartania kellett, — — — különösen egy időben!?

A dicsőült államférfi nemes fiait pedig, segítségül éppen nem hívhatta fel, nehogy őket még jobban szomorítsa — — — mert tudni kell, hogy a „Gond-teli“-re bizott málhában, volt olyanmű is, minek láttára őket nagy fájdalom fogta volna ám el, ha tehát ezt „Gondteli“ elkerülheté és önmagán segíthetett, jobb, ha bajairól azok nem is tudnak semmit! Azért Gondteli éveken

át csak egyedül küzdött és hordozta terhet, mindig remélve és bizva, hogy saját erejéből felvergődhet a magaslatra.

Volt ugyan régen egy idő, midőn „Gond-teli“ mind a tehertől, mind bajaitól, könnyen szabadulhatott volna, de „fidelis ad urnam“ kötelességérzete, meggyőződése, lelkiismerete úgy mint tapintata, egyaránt tilták neki, hogy azt felhasználja. — — —

De a kincsnek semmi esetre sem szabad a mélységbe zuhanni, — — — mert hát ha ármány azt örökre ott tartaná? — — —

Végre a végzet könyörölni látszék, s „Gond-teli“ egy áldott erős kéznek segélyével fel is vitte a gondosan megőrzött terhet a kitűzött cél kiűzőjére, (de csakis addig!) s azt most megnyugodva látja biztosságba helyezve, mert nem kétli, hogy onnan, ugyanazon erős kezek azt, most már a végcélig elviendik; de „Gondteli“ ereje kifogyott s ő málhája szorgos őrzésében annyira kimerült, hogy maga szegény már alig kapaszkodhatik fel melléje — — — de hiven keblébe zárva tartja . . . mit legjobban szívéen hordott, — — — s fájdalmait, — — — reményeit! — — —

S valjon mit gondolnak, mit mondanak, mindehez, a nagy dicsőült és hű szolgája ott, hol szellemeik örökre egyesülve, várják a feltámadást! — — —

Az elmondottakról, vagy ezek egyes részeiről valjon gondolkozott-e eddig valaki már mélyebben honfitársaim közül? Nem kétlem, hogy igen! Azok tehát, kik érdemesnek tartandják „Emlékiratomat“ tanulmányozni, engedjék meg, hogy őket biztosítsam: miszerint bármiképen jártam volna el atyamtól nyert küldetésemben, a következőket minden esetre szem előtt tartandom, és pedig ily rendben:

Mindenek előtt határtalan kegyeletemet a diszöültnek nagy szelleme s oly magasan álló földi emléke iránt; életfeladatomat; magasztos célomat; a haza javát; atyám utasítását és böles tanácsait; a multat; az épen uralkodó körülményeket és a jövőt.

S most, miután feledhetlen atyám legforróbb ohaját a nemzet szívére köthetém, könnyebbült kebellem — — — lélekzem fel, mert biztat a remény, hogy azt, a mi után én gyenge halandó hasztalan küzdöttem volna, az ezen magas munkára hivatott m. tud. akademiának sikerülend mielőbb elérni és ekkor el fogja mondhatni:

„Exegi monumentum
Aere perennius!“

